

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ



Obor: Politologie

Analýza odlišností stranických systémů Ukrajiny a Ruska

(bakalářská práce)

Autor: Denisa Mašková

Vedoucí práce: Ing. Mgr. Jan Němec, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a vyznačila všechny citace z pramenů.

V Praze dne

.....

podpis studenta

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu Ing. Mgr. Janu Němcovi, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování mé bakalářské práce věnoval.

Obsah

Seznam zkratek	5
Úvod.....	6
1. Teorie stranických systémů a politických stran	9
1.1 Definice a typologie stranického systému.....	9
1.2 Sartoriho typologie.....	12
1.3 Koncept konfliktních linií a jejich pojetí v postsovětských zemích.....	16
2. Historický kontext vývoje stranických systémů na Ukrajině a v Rusku	18
2.1 Vývoj stranického systému Ukrajiny	18
2.2 Vývoj stranického systému Ruska	25
3. Analýza odlišností stranických systémů Ukrajiny a Ruska	32
3.1 Právní a institucionální rámec a jeho vliv na složení parlamentů	32
3.2 Stabilita stranických systémů.....	40
3.3 Okolnosti vzniku politických stran.....	44
Závěr	48
Seznam použitých zdrojů	51
Prameny.....	51
Odborná literatura	52
Ostatní	54

Seznam zkratek

APR	Agrární strana Ruska
CIKRF	Centrální volební komise Ruské federace
CVK	Centrální volební komise (Ukrajiny)
KPU	Komunistická strana Ukrajiny
KPRF	Komunistická strana Ruské federace
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
LDPR	Liberálně demokratická strana Ruska
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
OVR	Vlast - Celé Rusko
SelPU	Rolnická strana Ukrajiny
SPS	Svaz pravicových sil
SPU	Socialistická strana Ukrajiny
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
UDAR	Ukrajinská demokratická aliance za reformy
ZJU	Za jednotnou Ukrajinu

Úvod

Přestože od rozpadu Sovětského svazu uplynulo již více než dvacet let, prochází prakticky celý post sovětský prostor (s výjimkou tří pobaltských zemí) stále obdobím hledání, transformování, dotváření či revidování stranických systémů jednotlivých bývalých svazových republik. Práce *Analýza odlišností stranických systémů Ukrajiny a Ruska* se cíleně zaměřuje na komparaci systémů politických stran dvou zemí, jež mají historicky i geopoliticky nejbližší k současným evropským hodnotám a přitom zůstaly za hranicemi dnešní Evropské unie.

Výchozí bod stranického systému na Ukrajině a v Rusku byl i díky 300 leté společné historii stejný. V obou, ostatně stejně jako ve všech zemích tzv. socialistického bloku, existovala pouze jediná fungující politická strana, strana komunistická. Vznik nových nezávislých států, vnitropolitické procesy, které odstartoval rozpad SSSR, ale i zákony tržní ekonomiky měly následně dopad na samostatný vývoj stranických systémů v těchto zemích. Výsledkem těchto procesů je různá podoba stranického uspořádání na Ukrajině a v Rusku. Podoba, specifika, stabilita a schopnost přeměny veřejného názoru do účinných politických rozhodnutí učiněných na státní úrovni ve sledovaných zemích nám umožní odhadnout stupeň politického pluralismu.

Aktuálnost tématu podtrhuje čerstvá politická krize, kterou Ukrajina prochází od začátku roku 2014. Dalo by se tedy říci, že současný politický systém (včetně stranického systému) opět bude procházet velkými změnami. Na rozdíl od Ruska, kde byl stranický systém v průběhu času víceméně stabilní a koncentrovaný, na Ukrajině jsme mohli pozorovat permanentní vnitropolitickou nestabilitu, která se také promítla do nestability stranického systému.

Cílem práce je odpovědět na výzkumnou otázku - „*jaké jsou příčiny odlišností stranických systémů Ukrajiny a Ruska?*“.

Práce vychází z hypotézy, že ukrajinská společnost je výrazně polarizovaná, rozdělená do dvou skupin, přičemž četné linie konfliktů (národnostně-etnická, socio-ekonomická, centrum vs. periferie, atd.) se překrývají a tím i posilují. Naopak v Rusku existující velká heterogenita společnosti (etnická, náboženská, socio-ekonomická) napomáhá rozptýlení konfliktů do několika linií, jež se ale nepřekrývají, a tudíž se oslabují.

Práce je rozdělena do tří hlavních částí. První část si klade za cíl nastínit teoretické základy problematiky stranických systémů. Tato kapitola vychází především ze Sartoriho analytického rámce, přičemž významným teoretickým východiskem je i koncept konfliktních linií a jejich význam při vzniku politických stran, který bude zásadním pro zodpovězení výzkumné otázky. Podkapitola věnovaná konfliktním liniím vychází především z práce Víta Hlouška a Lubomíra Kopečka *Konfliktní demokracie: Moderní masová politika ve střední Evropě*.

Druhá část je věnována vývoji stranických systémů na Ukrajině a v Rusku. Oba dva stranické systémy se začaly formovat těsně před pádem komunistického režimu, přičemž hlavními mezníky vývoje stranických systémů jsou parlamentní volby, kterých se konalo od roku 1990 v obou dvou zemích celkem osm.

Třetí kapitola je věnována samotné analýze odlišností stranických systémů. Pro tuto analýzu jsem si zvolila následující tři kritéria:

- Institucionální a právní rámec a jeho vliv na složení parlamentů
- Stabilita stranických systémů
- Okolnosti vzniku politických stran

Pomocnými indikátory pro analýzu pomocí těchto kritérií jsou: právní podmínky vzniku politických stran a jejich fungování, proměny volebních systémů a jejich vliv na formování stranických systémů, počet registrovaných politických stran zastoupených v současném parlamentu a faktory ovlivňující tvorbu politických stran. V této kapitole získáme odpověď na výzkumnou otázku.

Institucionální a právní rámec pro vznik politických stran a pravidla voleb jsou, dle mého názoru, již prvním určujícím prvkem podoby stranických systémů. Zákony představují určitý rámec, ve kterém se mohou politické strany pohybovat a ucházet se o přízeň voličů. Stejně tak pravidla volební soutěže, jejichž stabilita v čase poskytuje podmínky pro stabilizaci i stranických systémů. Volební systém může do určité míry předurčovat podobu stranického systému a může tak být důvodem odlišností. V této kapitole bude pro porovnání charakteru stranických systémů použito indexu efektivního počtu stran, který navrhli Laakso a Taagepera. Tento index udává počet potencionálně stejně velkých stran. Pokud má každá strana stejné procento křesel, pak se tento index rovná počtu stran zastoupených v parlamentu. Pokud se index rovná 1, napovídá to o tom, že systém je jednostranický. S rostoucím počtem stran roste i hodnota indexu s tím,

že velké strany nadhodnocuje a malé podhodnocuje. Tento index se vypočítá jako součet čtverců proporcí každé strany zastoupené v parlamentu ($N = \frac{1}{\sum_{i=1}^n p_i^2}$).

Druhým kritériem je stabilita těchto stranických systémů. Domnívám se, že toto kritérium je vhodné, jelikož se práce zaměřuje na proměny stranických systémů v čase a důvody pro jejich stabilitu či nestabilitu. I to nám pomůže získat informace o příčinách jejich rozdílnosti v současné době. Pomocí indexu fragmentace vysledujeme změny v tomto ukazateli v průběhu posledních pěti parlamentních voleb. Raeův index fragmentace určuje pravděpodobnost, že dva náhodně vybraní poslanci patří různým politickým stranám. Jeho hodnota se pohybuje mezi nulou a jednou, přičemž 0,0 značí jednostranický systém, 1,0 naopak značí, že každý poslanec patří jiné politické straně. Index se vypočítá tak, že od jedné odečteme součet čtverců proporce každé strany ($F = 1 - \sum_{i=1}^n p_i^2$).

Poslední kritérium je významné pro ověření stanovené hypotézy. Bude věnováno okolnostem vzniku politických stran a konfliktním liniím, které měly vliv na stranický systém především na Ukrajině. Toto kritérium by mělo být, vedle prvního kritéria, klíčové pro zodpovězení výzkumné otázky, jelikož se bude přímo věnovat faktorům, které mají vliv na vytváření stranických systémů.

1. Teorie stranických systémů a politických stran

1.1 Definice a typologie stranického systému

Problematikou stranických systémů se v historii zabývalo již mnoho významných autorů. Zkoumání politických stran se nemůže omezit pouze na analýzu jejich vnitřního fungování, ale je třeba analyzovat i existující vztahy mezi přítomnými stranami. Právě tyto vztahy a další prvky, jako například počet stran, ideologie, poměrná velikost, vzniklé koalice a další, určují charakter stranického systému.¹ Giovanni Sartori ve svém díle *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu* uvádí, že stranický systém je „systémem interakcí vyplývajícím z mezistranické soutěže“.²

Pro rozčlenění stranických systémů a vysledování společných charakteristik skupin těchto systémů bylo vytvořeno několik přístupů, které své členění staví na různých kritériích. Prvním kritériem pro členění stranických systémů je kritérium počtu politických stran. Dle tohoto kritéria lze systémy politických stran členit na systémy jedné strany (monopartismus), systémy dvou stran (bipartismus) a systémy více stran (multipartismus). S tímto členěním je možné se setkat již v 19. století v pojetí A. Lawrence Lowella,³ na kterého navázal francouzský politolog Maurice Duverger.

Dále se stranickými systémy pracuje další francouzský politolog – Jean Blondel. Ten přichází s dalším dělením, a to na systémy nesoutěživé a soutěživé. Tato typologie rozšiřuje předcházející dělení o významný faktor existence či neexistence volné politické soutěže. Jean Blondel navrhl rozdělení soutěživých systémů na dokonalý bipartismus (na politickém dění se podílejí zejména dvě velké a významné politické strany), nedokonalý bipartismus („systém dvou a půl strany“ ve kterém je důležitá nejen existence dvou velkých politických stran, ale i jedné strany menší, která je však potřebná k utvoření vládní většiny a podílí se významným dílem na rozhodování). Dále také rozlišuje multipartismus dokonalý a nedokonalý. Dokonalý, neboli čistý multipartismus, je systém více než jedné strany bez větších rozdílů v jejich velikosti. Multipartismus nedokonalý

¹ NOVÁK, Miroslav. *Systémy politických stran: úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha, 1997, s. 45.

² SARTORI, Giovanni. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno, 2005, s. 55.

³ srov. NOVÁK, Miroslav. *Systémy politických stran: úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha, 1997, s. 46.

je systémem, ve kterém se nachází dominantní politická strana, která pravidelně získává větší množství hlasů, než strany ostatní.⁴

V této oblasti politické vědy je pravděpodobně nejuznávanějším badatelem italský politolog Giovanni Sartori, který významně přispěl ke studiu stranických systémů nejen svou typologií, ale i rozbořením povah politických stran a jejich vnitřního uspořádání. Ačkoliv Sartori ve své práci kritizuje přístup k problematice stranických systémů pouze skrze jedno kritérium, a to počet politických stran, neupírá tomuto faktoru svou vysokou hodnotu. To zdůvodňuje tím, že počet stran nám přibližuje důležitou vlastnost politického systému – fragmentaci, koncentraci či rozptýlení politické moci. Dalším důležitým bodem je fakt, že díky znalosti počtu stran je možné si vytvořit představu o tom, kolik existuje v politickém systému interakčních proudů. Z toho lze logicky odvodit, že čím více politických stran, tím více interakčních proudů a tím spíše bude politický systém složitější.⁵

Sartori se tudíž nezabývá pouze tím, kolik stran v systému existuje, ale jaké strany jsou relevantní. Přistupuje tedy ke stranickým systémům pomocí kombinace dvou kritérií: počtu stran (fragmentace) a jejich ideologickou vzdáleností (polarizace).⁶ Pro určení, zda bychom danou stranu měli ve vícestranickém systému počítat, či nikoli si Sartori stanovuje dvě pravidla.

Pravidlo 1 popisuje, kdy je možné malou stranu odečíst jako irelevantní. To je možné tehdy, pokud zůstává v určitém časovém horizontu nadbytečná a nepodílí se na tvorbě koaliční většiny. Pokud však malá strana má významnou hodnotu a je schopna určovat alespoň jednu z možných vládních většin, a to bez ohledu na její velikost, je nutné ji počítat. Omezením tohoto pravidla je skutečnost, že se orientuje zejména na vládu a na strany, které mají koaliční potenciál. Pokud jsou některé strany v permanentní opozici, mohou být v některých případech opomenuty (příkladem mohou být antisystémové strany). Významné jsou především takové koalice, které jsou ideologicky shodné a potenciálně možné. Nezáleží tedy pouze na počtu přidělených mandátů.

⁴ srov. NOVÁK, Miroslav. *Systémy politických stran: úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha, 1997, s. 83.

⁵ SARTORI, Giovanni. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno, 2005, s. 124.

⁶ srov. NOVÁK, Miroslav. *Systémy politických stran: úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha, 1997, s. 66.

Pravidlo 2 se zabývá skutečností, že strana je relevantní, jakmile její existence nebo fungování má vliv na taktiku soutěžení. Zvláštní důraz je kladen na změnu směru soutěžení na vládu orientovaných stran z dostředivého na odstředivý, ať už se jedná o změnu směrem doleva, doprava či oběma směry.

Pro sumarizaci lze „pravidla počítání“ zjednodušit na hledisko *koaličního potenciálu* a *vyděračského potenciálu*. Strany, které postrádají tyto potenciály je možné z počítání vyloučit. Je však nutné počítat všechny strany, které buď mají nějaký vliv v rámci tvorby koalic, nebo hrají důležitou roli v opoziční sféře.

Klasifikací stranických systémů Sartori označuje zohlednění pouhého kritéria počtu. Nově tedy přichází s dělením na sedm tříd namísto klasického dělení na tři třídy. Sartori dělí stranické systémy na:

- třídu jedné strany;
- třídu hegemonní strany;
- třídu predominantní strany;
- třídu dvou stran;
- třídu omezeného pluralismu;
- třídu extrémního pluralismu;
- třídu atomizovanou.⁷

Z tohoto dělení je zřejmé, že autor rozdělil dosavadní celek „monopartismu“ na tři kategorie, které umožňují přesněji charakterizovat, o jaký jednostranický systém se jedná. Stejně tak rozdělil i celek „vícestranický“, neboť, jak je již z tohoto členění zřejmé, klasifikace pouze dle hlediska více než jedné strany je nedostatečná. Pro podrobnější typologii stranických systémů používá Sartori kombinaci dvou prvků – *formátu*, který je založen na počtu politických stran, a *typu*, který je vlastností systému, tedy ideologické polarizaci. Právě tento prvek má být významný pro stabilitu vícestranického systému.

V tuto chvíli je ještě třeba vysvětlit pojmy *bipolární* a *multipolární*, které jsou významné v následujících podkapitolách. Bipolární značí fungování systému založeném na dvou pólech, kolem kterých se soustředí politické strany (avšak nemusí být pouze dvě). V tomto případě neexistuje středový pól. V multipolárním systému existuje pólů

⁷ SARTORI, Giovanni. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno, 2005, s. 127-130.

více než dva, existuje zde i střed. Neméně důležitá je i vzájemná vzdálenost pólů. Při orientaci na krajní spektra označujeme systém jako extrémně (silně) polarizovaný.⁸

1.2 Sartoriho typologie

Protože politická soutěž se zdá být klíčová pro posouzení systémů, je třeba tento pojem nejdříve vysvětlit. Soutěž je struktura, nebo pravidlo hry. Soutěž musí umožnit vyjádření a vyslyšení voličů, nebo svobodné a neomezené opuštění jedné strany pro jinou. V nesoutěživé struktuře je přípustná (přinejlepším) pouze jedna z těchto možností, a to nikdy v plném rozsahu.⁹

Jediná strana

V tomto modelu skutečně existuje jediná politická strana, a pouze tato jedna strana také existovat smí. Avšak i v této třídě existuje více druhů, které jsou definovány různou intenzitou represe. Je možné odlišit tři modely: jednostranický totalitní, jednostranický autoritářský a jednostranický pragmatický. Dle Sartoriho je k rozlišení modelů nezbytné použití kritéria *ideologie-pragmatismus*.

Hlavní rozdíl mezi totalitní stranou a autoritářskou stranou spočívá v tom, že totalitní unipartismus je právě takovým modelem, který je silně ideologický a strana disponuje nejvyšším stupněm kontroly nad všemi oblastmi života občanů. Taková strana je rozhodnuta zničit jakoukoliv subsystémovou autonomii (například svobodu tisku) a představuje maximální zásah do soukromí. Naopak autoritářský unipartismus postrádá tuto silnou ideologii a nedisponuje srovnatelnou mobilizační schopností, jako tomu je v případě totalitního unipartismu. Kontrola autoritářské strany nad veškerými životními zkušenostmi občanů zpravidla nesahá daleko za normální mocenské možnosti. Autoritářský model brání subsystémové autonomii, ale v podstatě ji v nějaké míře toleruje.¹⁰

Budeme-li posuzovat jednostranické systémy pomocí škály ideologičnosti, o totalitních a autoritářských režimech lze říci, že odrážejí rozdílnou ideologickou intenzitu, zatímco pragmatický model reprezentuje konec této škály, kde ideologičnost ustupuje pragmatičnosti. Významným rozdílem pragmatického jednostranictví se jeví skutečnost, že vývoj v takovém systému je orientovaný na „přirozený vývoj“ spíše než

⁸ srov. NOVÁK, Miroslav. *Systémy politických stran: úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha, 1997, s. 79-81.

⁹ SARTORI, Giovanni. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno, 2005, s. 219-224.

¹⁰ SARTORI, Giovanni. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno, 2005, s. 225.

na vývoj vynucený. To je dáno tím, že strana není orientována na cíle předem určené ideologií.

Hegemonní strana

Tento typ je charakteristický existencí i dalších politických stran, které však nemají faktický podíl na politické moci. Podobně jako předcházející stranický typ lze i tento rozdělit na *ideologickou hegemonní stranu* a *pragmatickou hegemonní stranu*. Jako příklad ideologického hegemonního systému Sartori používá lidově-demokratická zřízení východní a střední Evropy. Ostatní strany, které lze označit stranami satelitními, sice dostávají místa ve vládě i státní správě, nicméně nepodílí se na moci stejným právem a jejich nerovnocenný postoj k hegemonní straně to ani nepovoluje (Sartori tuto situaci přirovnává k situaci v Polsku v 70. letech minulého století). To může být způsobeno snahou simulovat pluralismus.

Najít v praxi příklad pragmatické hegemonní strany je však značně obtížné, jelikož přesné vymezení toho, kde končí pragmatický jednostranický model a začíná pragmatický hegemonní model je velmi těžké ¹¹ (to souvisí s obtížným stanovením hranice mezi pragmatismem a ideologizací).

Systém predominantní strany

V rámci Sartoriho koncepce tohoto uspořádání je, jak už název napovídá, přítomnost převládající politické strany, která dosáhla několika za sebou jdoucích (alespoň tří či čtyř) volebních vítězství, které ji přinesly zisk absolutní většiny mandátů, díky kterým byla schopna sestavit stabilní jednobarevnou vládu.¹² Tento systém patří nesporně mezi vícestranické soutěživé systémy, kde ostatní strany mohou legálně existovat a ve kterém nedochází ke střídání strany u moci.

Dvoustranický systém

Dvoustranický systém se jeví relativně jednoduchým, možná právě proto je velmi známý. Nicméně počet zemí, kde je možné nalézt tento druh systému není nijak závratný, spíše naopak. Na druhou stranu, země s klasickým dvoustranickým systémem jsou zeměmi důležitými, jako je Spojené království či Spojené státy. Typickým znakem tohoto systému je existence dvou politických stran, které mají dispozice k získání absolutní většiny. Ve výsledku jedna z těchto stran skutečně onu většinu získá a dostane se k moci,

¹¹ NOVÁK, Miroslav. *Systémy politických stran: úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha, 1997, s. 69.

¹² FIALA, Petr a Maxmilián STRMISKA. *Teorie politických stran*. Brno, 1998, s. 223.

aniž by k vládnutí potřebovala jinou stranu. Obecným očekáváním je střídání těchto dvou stran u moci.

Důležitým aspektem tohoto systému je však rozlišení mezi formátem a mechanismem. Pokud se omezíme pouze na uvážení formátu, pak můžeme mezi dvoustranické systémy zařadit i některé predominantní systémy, ve kterých opozici reprezentuje pouze jedna strana, tudíž je splněno kritérium existence dvou stran, nicméně u moci se drží převážně jedna z nich a k jejich alternaci tedy nedochází. Dá se předpokládat, že tento model funguje tedy jen pokud ideologická vzdálenost mezi stranami není velká a politická soutěž tudíž směřuje dostředivě.¹³

Umírněný pluralismus

Tato kategorie systémů Sartoriho koncepce stojí mezi dvoustranickým systémem a extrémním polarizovaným pluralismem (co se týče počtu relevantních stran). Z toho lze logicky odvodit, že v tomto systému se nachází tři až pět relevantních stran, kde ani jedna strana nepředstavuje opozici a ideologická vzdálenost mezi nimi je relativně malá.¹⁴ Důsledkem existence alespoň tří stran, kde žádná z nich povětšinou nedosahuje většiny, je tvorba koaličních vlád. Obecným prvkem tedy není alternativní vláda, ale alternativní koalice. Kromě tohoto rozdílu tato soustava v mnohém připomíná mechanismus dvoustranického systému. Sartori to zdůvodňuje zejména bipolaritou – namísto dvou stran zde existuje dvojí seskupení alternativních koalic, které je bipolární. Směřování soutěže těchto dvou soustav je, na rozdíl od polarizovaného pluralismu, dostředivé. Z toho Sartori odvozuje, že soutěž v této soustavě obecně směřuje k umírněné politice. Umírněný pluralismus je tedy v podstatě nepolarizovaný.

Umírněný pluralismus, v protikladu k polarizovanému pluralismu, postrádá antisystémové strany a bilaterální opozici, protože všechny strany jsou orientovány na vládnutí a potenciálně se na vládnutí mohou podílet v rámci některé z možných vládních koalic.¹⁵

Variantou umírněného pluralismu je *segmentovaný systém*. Tato varianta je často spjata s konsociačním modelem uspořádání politického života. V tomto modelu

¹³ SARTORI, Giovanni. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno, 2005, s. 199-208.

¹⁴ srov. FIALA, Petr a Maxmilián STRMISKA. *Teorie politických stran*. Brno, 1998, s. 181.

¹⁵ SARTORI, Giovanni. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno, 2005, s. 185-192.

je zahrnuto omezení soutěživosti subjektů a stanovení pravidel pro vzájemné interakce, to bývá výsledek socio-kulturní rozmanitosti.¹⁶

Polarizovaný pluralismus

Tomuto typu systému je v knize G. Sartoriho *Strany a stranické systémy* věnována značná pozornost a byl východiskem i pro mnoho dalších známých politologů. Mnoho problémů s tímto pojetím se však ukázalo až s pokusem aplikace na praktické příklady.¹⁷

Podle Sartoriho je tento typ straniectví spojen s formátem extrémního pluralismu, to znamená, že počet politických stran je vyšší než pět nebo šest a horní hranice je vymezena na osm. Tato soustava se vyznačuje následujícími osmi charakteristickými prvky: a) přítomnost relevantních antisystémových stran; b) existence dvoustranných opozicí, které se navzájem vylučují; c) středové umístění jedné nebo více stran, to znamená, že střed systému je obsazený a jedná se o multipolární systém; d) polarizace systému s velikou ideologickou vzdáleností pólů; e) převládání odstředivých tendencí, které přímo souvisí s obsazením středové oblasti a vzdáleností pólů; f) existence ideologické mentality a rozstrukturování politické obce; g) přítomnost nezodpovědných opozicí – antisystémové strany nemají zájem ztotožnit se s politickým systémem, u jejíž slibů nikdo neočekává jejich naplnění a neexistují tedy alternativní koalice, ale dochází pouze k periferní změně; h) „*politika triumfování*“, kdy politické strany se snaží nabízet stále více, než druzí.¹⁸

Sartori také tvrdí, že polarizovaný pluralismus může fungovat pouze tehdy, pokud je odstředivá taktika volební soutěže kompenzována nebo zmírňována silou v jiných sférách.

Atomizovaný pluralismus

Atomizované systémy jsou jakousi zbytkovou třídou, ve které existuje více než osm politických stran a již nehraje roli, zda je jich deset či dvacet. Žádná politická strana nemá znatelný vliv na jinou stranu. Sartori tuto třídu přirovnává k dokonalé konkurenci v ekonomii.¹⁹

¹⁶ srov. FIALA, Petr a Maxmilián STRMISKA. *Teorie politických stran*. Brno, 1998, s. 182.

¹⁷ FIALA, Petr a Maxmilián STRMISKA. *Teorie politických stran*. Brno, 1998, s. 147.

¹⁸ SARTORI, Giovanni. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno, 2005, s. 135-145.

¹⁹ SARTORI, Giovanni. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno, 2005, s. 131.

1.3 Koncept konfliktních linií a jejich pojetí v postsovětských zemích

Autorem konceptu cleavages (konfliktních linií) je Stein Rokkan, který na západoevropských zemích testoval konfliktní otázky, rozděluje společnost na určité segmenty, přičemž je nutné, aby toto soupeření bylo dlouhodobé a intenzivní. Podle jeho koncepce politické strany a stranické systémy vznikly jako „výsledek vytváření vazeb mezi různými skupinami (segmenty) voličů a politickými stranami, reprezentujícími jejich partikulární zájmy“²⁰. Rokkan v souvislosti s národní a průmyslovou revolucí identifikoval vznik rozporů mezi centrem a periferií, církví a státem, městem a venkovem a vlastníky a pracujícími (zaměstnavateli-zaměstnanci). Tyto čtyři hlavní rozpory je možné ztotožnit se čtyřmi základními konfliktními liniemi v západní Evropě. S postupem času se Rokkanova koncepce začala používat i na země střední a jihovýchodní Evropy a rozvojové země a začalo docházet k různým modifikacím.

Za autora, který významně přispěl k rozvinutí této koncepce, je považován Arend Lijphart. Ten opouští ve svých teoriích pojem cleavages a na místo něj používá termín ideologické dimenze. Ke čtyřem základním dimenzím (ty jsou totožné s Rokkanovým pojetím, jde tedy o socioekonomickou, náboženskou, kulturně-etnickou a urbánně-rurální) přidává další tři. První novou dimenzí je *podpora režimu*, která se orientuje na rozpor mezi stranami podporujícími stávající politický režim a stranami v opozici, požadující jeho změnu. Další dimenzí je *rozpor v zahraniční politice*, týkající se zejména otázky evropské integrace. Poslední dimenzí je rozpor *materialismus-postmaterialismus*.²¹

S aplikací těchto konceptů na nově vznikající demokracie po rozpadu SSSR se ukázala řada potíží s přenesením pojmového a analytického aparátu získaného studiem západoevropských států. Typická vysoká volatilita voličů v těchto zemích, negativní identifikace voličů se stranami (tj. volič přesně ví, které strany by nevolil, ale už neví, které by rád volil) a odlišné chápání pojmů pravice a levice komplikují analýzu jevů v postsovětských zemích.²²

²⁰ HLOUŠEK, Vít a Lubomír KOPEČEK. *Konfliktní demokracie: moderní masová politika ve střední Evropě*. 1. vyd. Brno, 2004, s. 35.

²¹ HLOUŠEK, Vít a Lubomír KOPEČEK. *Konfliktní demokracie: moderní masová politika ve střední Evropě*. 1. vyd. Brno, 2004, s. 46-47.

²² HLOUŠEK, Vít a Lubomír KOPEČEK. *Konfliktní demokracie: moderní masová politika ve střední Evropě*. 1. vyd. Brno, 2004, s. 47.

Spor o podobu nového režimu po rozpadu Sovětského svazu představoval první konfliktní linii v dotčených zemích (tj. spor mezi komunistickým režimem a antirežimní opozicí). Tato linie však zpravidla netrvala dlouho a často nepřezila první svobodné volby. To, jak dlouho si tato linie udržela vliv, záleželo na rychlosti a schopnosti komunistické strany sociál-demokratizace (tzn. transformace do podoby sociálně-demokratické podoby). Další významnou konfliktní linií byla socio-ekonomická konfliktní linie transformace a nacionalistická linie (nacionalismus proti regionalismu/etnicitě).

Nově vzniklé stranické systémy, ve kterých převažuje spíše socio-ekonomická konfliktní linie, vykazují více společných znaků se zeměmi západní Evropy, než je tomu v zemích, kde převažuje nacionalistická konfliktní linie. Ideologická vyhraněnost jednotlivých politických stran v těchto zemích pak bude podle Hlouška a Kopečka standardnější a celý systém pravděpodobně stabilnější. Naopak s převažující nacionalistickou konfliktní linií se setkáváme s komplikovanějším vývojem. Ekonomické problémy v těchto případech zpravidla ustupují do pozadí a často vlivem na stranický systém disponují i externí faktory, jako například EU, NATO. Tyto stranické systémy bývají nezralé a nestabilní. Silné postavení nacionalistické konfliktní linie předpokládá existenci silných nacionalisticky či etnicky orientovaných politických stran, opírajících se o dominantní roli stranického vůdce.²³

²³ HLOUŠEK, Vít a Lubomír KOPEČEK. *Konfliktní demokracie: moderní masová politika ve střední Evropě*. 1. vyd. Brno, 2004, s. 44-54.

2. Historický kontext vývoje stranických systémů na Ukrajině a v Rusku

2.1 Vývoj stranického systému Ukrajiny

Počátky formování pluralitního stranického systému na Ukrajině jsou spojeny se začátkem 20. století a příčiny jsou viděny převážně ve dvou faktorech: vývoj dělnického hnutí a formování národní identity.²⁴ Proces vytváření pluralitního systému byl však přerušen nástupem totalitního režimu Sovětského svazu a vznikem systému jedné strany v čele s Komunistickou Stranou Sovětského Svazu (KSSS). Teprve těsně před získáním nezávislosti byl tento proces obnoven a začala cesta k dnešní podobě stranického systému.

Formování plurality stranického systému je spojováno se třemi etapami. První etapa je označována jako „dvoustranický systém“ a je datována od jara 1988 do poloviny 1991. Spouštějícím mechanismem se jevila perestrojka, která měla za cíl přestavbu ekonomické i politické struktury Sovětského svazu a glasnost' (názorová otevřenost). V této době byla aktivně rozvíjena činnost ukrajinského Helsinského výboru a vznikla Ukrajinská demokratická unie. V roce 1989 bylo vytvořeno Lidové hnutí Ukrajiny (Ruch), které se rychle stalo nejvlivnější politickou silou, a o dva roky později již na Ukrajině existovalo 12 politických stran. Strany nevznikaly kolem určitých skupin obyvatelstva, ale většinou odrážely zájmy svých vůdců. Všechny se vyjadřovaly ve prospěch suverenity země a zaujímaly protikomunistické stanovisko.

V roce 1990 byla odstraněna formální překážka pluralitního systému, a sice byl odstraněn šestý článek Ústavy SSSR, který spočíval v zakotvení vedoucí úlohy KSSS. To dalo možnost vzniku dalším, novým politickým stranám. Politické strany se formovaly ze dvou segmentů: z národně-demokratického opozičního hnutí a z části komunistického establishmentu. Vyhlášením nezávislosti Ukrajiny se začal tvořit nový politický systém.²⁵

²⁴ Partii i partijnaya sistema v Ukraine. *All.politologija* [online]. [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://all-politologija.ru/ru/partii-i-partijnaya-sistema-v-ukraine>.

²⁵ KOPEČEK, Lubomír, KUBOVÁ, Olga. Ukrajina. In: Michal Kubát a kol. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha, 2004, s. 421.

V březnu roku 1990 se konaly první volby do Nejvyšší rady²⁶, ve kterých proti sobě stáli představitelé komunistické strany ve dvou skupinách, v jedné představitelé reformního křídla uvnitř samotné strany – Demokratická platforma²⁷ proti kandidátům Demokratického bloku.²⁸ Ve výsledku bylo 85 % nově zvolených poslanců členy Komunistické strany Ukrajiny, nicméně většina těchto poslanců byla zvolena nově a tak došlo k omlazení Nejvyšší rady; tento výsledek znamenal počátek zániku hegemonické moci Komunistické strany Ukrajiny (KPU). Výsledek voleb odrážel nerovnoměrné geografické rozložení podpory pro Demokratický blok a jeho opoziční snahy. Západní Ukrajina a Kyjev byly ovládnuty opozicí, na rozdíl od zbytku Ukrajiny, kde si KPU úspěšně držela podporu obyvatel. Voličskou základnou komunistické strany se stala jižní Ukrajina.²⁹ Předsedou Nejvyšší rady byl zvolen Leonid Kravčuk, který se v roce 1991 stal i prvním prezidentem nezávislé Ukrajiny.

Druhá fáze formování pluralitního systému Ukrajiny začíná srpnovými událostmi 1991, kdy byla vyhlášena nezávislost a zakázána KPU. Konec roku byl významný rozpadem Ruchu, jehož zbytek se začal utvářet jako klasická politická strana s národně-demokratickou orientací nesoucí stejný název. Stal se nejsilnějším politickým subjektem orientovaným napravo od středu.³⁰ Následkem zakázání KPU vznikly nástupnické strany Socialistická strana Ukrajiny (SPU) a Rolnická strana Ukrajiny (SelPU). Část členů a poslanců nespokojená se zákazem KPU si na konci roku 1993 vynutila její opětovnou legalizaci. Tímto rokem také končí druhá fáze formování stranického systému.

Třetí etapa je specifická krystalizací stranického spektra a prudkým nárůstem počtu politických stran. Prvními skutečně více-stranickými volbami byly volby na jaře 1994. Tyto volby se konaly při použití většinového systému za minimální 50% účasti. Podle pravidel musel kandidát v prvním kole obdržet alespoň 50 % hlasů, pokud žádný z kandidátů neměl patřičný počet, konalo se kolo druhé. I poté ale zůstalo v Nejvyšší radě

²⁶ Jediným představitelem legislativní moci je na Ukrajině jednokomorový parlament - volená Nejvyšší Rada.

²⁷ RAGOZIN, Nikolaj Petrovič. Razvitie partijnij sistemij Ukrainy. *Politstudies* [online]. 2004, č. 1, s. 89-100 [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://www.politstudies.ru/N2004fulltext/2004/1/21.htm>.

²⁸ Demokratický blok sjednotil 43 politických organizací (včetně Lidového hnutí Ukrajiny) a představoval hlavní a největší opozici komunistické straně. Svůj program stavěl na obhajobě politické a ekonomické svobody, ústavních reformách náboženských i jiných svobodách a národním obrození. Zdroj: WOLCZUK, Kataryna. *The moulding of Ukraine: the constitutional politics of state formation*. New York, 2001, s. 67.

²⁹ WOLCZUK, Kataryna. *The moulding of Ukraine: the constitutional politics of state formation*. New York, 2001, s. 67.

³⁰ KOPEČEK, Lubomír, KUBOVÁ, Olga. Ukrajina. In: Michal Kubát a kol. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha, 2004, s. 421.

mnoho křesel prázdných,³¹ to je důkazem toho, že stávající stranický systém nebyl schopen efektivně použít starý volební model, který nebyl přizpůsobený nové politické realitě, zejména ideologickému a stranickému pluralismu. Specifikem těchto voleb však byla skutečnost, že tento systém zvýhodňoval nezávislé kandidáty a zástupce neformálních stran moci a oslaboval volební potenciál politických organizací.³² Početní menšina poslanců, mající stranickou příslušnost, byla rozdělena mezi velký počet politických stran.³³ Tato strukturalizace ukrajinského obyvatelstva poprvé vyšla na povrch a vedla k vytvoření pluralitního stranického systému na Ukrajině. Ve volbách nejvíce uspěly nástupnické organizace KPU a částečně i národně-demokratické strany (Ruch).

Negativním vlivem na tvoření vícestranického systému na Ukrajině byla snaha o vytvoření „nestranického vlády“ (nepolitické), podle které měla vláda řešit výhradně hospodářské funkce. Výsledkem byla značně zmatečná činnost vlády, která v mnohém připomínala řízení velké firmy, spíše než státu, a nevedla k politické odpovědnosti subjektů. Z tohoto důvodu bylo stanovení jasného vládního programu značně obtížné. Absence účinných politických pák, kterými by měly disponovat politické strany v parlamentu, vedla k rozepřím uvnitř stran (vedoucí k častým změnám v parlamentních frakcích) a zápasům mezi osobními ambicemi jejich lídrů. V tomto období se začaly objevovat „strany moci“, které byly vytvořeny byrokracií pro politické přikrytí zabezpečení jejich zájmů. Toto uskupení je vysvětlováno jako „neformální seskupení části staré komunistické nomenklatury na centrální i regionální úrovni“. V západoevropském prostředí je tento jev neznámý.³⁴ Slabost politicky roztržitého parlamentu vedla k posílení pozice prezidenta. Pouze v případech, kdy se prezident snažil prosadit v parlamentu rozhodnutí, které přímo omezovalo pravomoci parlamentu, mohl této prezidentské moci klást odpor. To se stalo například při přijímání Ústavy, kdy si parlament obhájil semiprezidentský model vládnutí.³⁵ V této době začíná také vznikat

³¹ První zasedání Nejvyšší Rady bylo svoláno na 11. května, třetí kolo voleb se ale konalo až 24. července, a tak první zasedání se nekonalo za účasti všech poslanců, jelikož nebyla zatím obsazena všechna křesla. Po druhém kole zůstalo 112 křesel neobsazených.

³² MELESHEVICH, Andrey A. *Party systems in post-Soviet countries: a comparative study of political institutionalization in the Baltic States, Russia, and Ukraine*. Palgrave, 2007, s. 172.

³³ KOPEČEK, Lubomír, KUBOVÁ, Olga. Ukrajina. In: Michal Kubát a kol. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha, 2004, s. 419.

³⁴ KOPEČEK, Lubomír, KUBOVÁ, Olga. Ukrajina. In: Michal Kubát a kol. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha, 2004, s. 420.

³⁵ RAGOZIN, Nikolaj Petrovič. Razvitie partijnij sistem Ukrajiny. *Politstudies* [online]. 2004, č. 1, s. 89-100 [cit. 2014-03-06]. Dostupné z: <http://www.politstudies.ru/N2004fulltext/2004/1/21.htm>.

režim, který bývá označován za klanově-oligarchický. Stranický systém vzešlý z voleb 1994 tedy připomínal systém s prvky extrémního polarizovaného pluralismu, to znamená velký počet stran s vysokou polarizací. Za skutečného vítěze těchto voleb se dá považovat strana moci, prezidentské volby 1994 tento stav potvrdily se zvolením představitele strany moci Leonida Kučmy.

Jedním z nejdůležitějších výsledků Nejvyšší rady zvolené v posledních volbách bylo přijetí zákona o volbách nových poslanců a zavedení smíšeného volebního systému. Polovina (225) poslanců měla být nově volena v jednomandátových obvodech podle pravidel většinového volebního systému, druhá polovina pak v národním vícemandátovém volebním obvodu podle proporcionálního principu. Je zřejmé, že v takovýchto obvodech měly značné naděje zejména větší strany, opírající se o dobrou vnitřní strukturu a s dispozicí finančních zdrojů.³⁶ Ustavení uzavírací klauzule na 5 % dávalo šanci i menším stranám v proporcionální složce voleb.

Čtvrtá etapa začínající parlamentními volbami roku 1998 vedla k posunu v krystalizaci stranického systému, v důsledku změn volebního systému. Ve volbách bylo zaregistrováno 21 politických stran a 9 volebních bloků, které sdružovaly na 19 stran, celkem tedy počet stran ve volbách dosáhl 40. Tyto volby přispěly ke vzniku a rozvoji menších politických stran, které se sdružovaly do bloků. 8 stran a volebních bloků překonalo potřebnou 4% klauzuli, pouze KPU získala více než 15 % hlasů. Dá se hovořit o vzniku trojpólového systému, nejsilnější pozici na pravém konci spektra měl Ruch, na levé straně KPU a ve středu několik pro-prezidentských formací podporovaných stranou moci. Nestabilita stranického systému se projevila po volbách, kdy došlo k mnohému štěpení stran. Vznik stranického systému na Ukrajině je tedy provázen hledáním toho správného volebního systému, který by odpovídal politické a ideologické pluralitě.³⁷

Parlamentní volby 2002 odstartovaly další etapu vývoje. Změna volebního systému přiměla stranu moci k transformaci do klasické politické strany. Počet politických stran se téměř zdvojnásobil a přiblížil se tedy 120.³⁸ Volby probíhaly dle stejného smíšeného volebního systému i přes snahy o změny. Byly významné politickým rozdělením na pro-prezidentské středové strany (oligarchické klany), proti

³⁶ Náklady na průchod do parlamentu byly údajně 300 tisíc dolarů. Zdroj: <http://www.aif.ua/politic/956000>.

³⁷ KOPEČEK, Lubomír, KUBOVÁ, Olga. Ukrajina. In: Michal Kubát a kol. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha, 2004, s. 419-422.

³⁸ RAGOZIN, Nikolaj Petrovič. Razvitie partijnij sistemij Ukrainy. *Politstudies* [online]. 2004, č. 1, s. 89-100 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: <http://www.politstudies.ru/N2004fulltext/2004/1/21.htm>.

anti-prezidentským stranám a blokům, které zahrnovaly levé i pravé ideologické spektrum. Ideologicky řízené strany vlevo i napravo spektra podporovaly demokratizaci a spíše prozápadní politiku, naopak oligarchové propagovali spíše autoritářskou demokracii. Výsledek těchto voleb potvrdil významný vliv etnických, kulturních a regionálních faktorů na ukrajinskou politiku.

Tábor pro-prezidentských bloků a stran, který vstoupil do parlamentu zahrnoval blok Za Jednotnou Ukrajinu (ZJU)³⁹, který se skládal z 5 politických stran včetně Strany regionů (pro-rusky orientovaná strana s významnou podporou v Doněcké oblasti) a Sociálně-demokratické strany. Proti těmto dvěma uskupením ve volbách stály anti-prezidentské subjekty, a sice politický blok „Naše Ukrajina“, KPU, SPU a Blok Julie Tymošenkové. Celkově anti-prezidentská frakce získala 200 mandátů, pro-prezidentská 225. Parlament se tedy přibližně rozdělil na dvě téměř stejně velké části.⁴⁰ Anti-prezidentské bloky a strany měly ve volbách úspěch v západní a centrální oblasti Ukrajiny, pro-prezidentské strany uspěly zejména v jižní a východní části.

V roce 2004 následkem zfalšování výsledků prezidentských voleb proběhla na Ukrajině „Oranžová revoluce“. Proti sobě stáli kandidát Strany regionů, který oficiálně vyhrál v druhém kole prezidentských voleb, a kandidát strany Naše Ukrajina Viktor Juščenko. Po demonstracích a následném rozhodnutí Nejvyššího soudu o opakování druhého kola voleb ve volbách zvítězil Viktor Juščenko a došlo k zásadní změně politické situace. Byla zahájena politická reforma, která vedla k omezení prezidentských pravomocí a ke změně z prezidentsko-parlamentního systému na parlamentě-prezidentský. Zvýšením pravomocí parlamentu se fakticky zvyšuje úloha politických stran a možný vliv na exekutivu. Nově také pravomoc volit premiéra spadala do kompetencí parlamentu, nikoliv prezidenta. Změny se staly účinné od 1.ledna 2006.

Od roku 2006 začíná další etapa charakteristická politickým chaosem. Volby roku 2006 se konaly na základě volební reformy z roku 2004 podle poměrného volebního systému a byly důležitým mezníkem v procesu vytváření stranického systému. Tato reforma snížila vstupní klauzuli na 3 % a prodloužila funkční období zvolených poslanců na 5 let. Pro tyto volby byl charakteristický boj mezi třemi subjekty – prezidentem

³⁹ Blok Za Jednotnou Ukrajinu získal náležitou podporu exekutivní moci a „poslušných“ medií. Zdroj: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/940/ukrajina-a-volby>.

⁴⁰ KUZIO, Taras. The 2002 Parliamentary Elections in Ukraine: Democratization or Authoritarianism? *The Journal of Communist Studies and Transition Politics*. 2003, roč. 19, č. 2, s. 47.

Viktorem Janukovyčem, bývalou premiérkou Julií Tymošenkovou a opozičním vůdcem Viktorem Janukovyčem. Nicméně bylo jasné, že žádný z těchto subjektů nebude sám schopen utvořit většinovou vládu. Do parlamentu se dostaly: Strana regionů (186 mandátů), Blok Julie Tymošenkové (129 mandátů), blok Naše Ukrajina (81 mandátů), SPU (33 mandátů) a KPU (21 mandátů). Ze 45 zaregistrovaných stran tedy pokořilo potřebnou 3% hranici 5 stran a bloků. Složitosti při hledání kompromisu a vytvoření vládní koalice, podmíněné osobními ambicemi jednotlivých politiků vedly k porážce oranžového tábora (Blok Naše Ukrajina, Blok Julie Tymošenkové a SPU).⁴¹

Již v polovině roku 2006 se potvrdily potíže se sestavením koalice. Nakonec antikrizová koalice (Strana regionů, SPU, KPU) jmenovala na post předsedy vlády Viktora Janukovyče, který byl nakonec schválen i prezidentem.⁴² Prezident Ukrajiny však usiloval o rozšíření koalice a zahrnutí strany Naše Ukrajina, nicméně jeho snahy byly marné a tak po pokračujících neshodách na půdě parlamentu a sporech s prezidentem byl podepsán dekret, rozpouštějící současný parlament. Předčasné volby byly vyhlášeny již na 30. září 2007.

V předčasných parlamentních volbách obyvatelé Ukrajiny volili mezi 21 politickými stranami a bloky, přičemž do parlamentu jich prošlo pouze 5. Výsledky voleb byly překvapující, jelikož Blok Julie Tymošenkové získal 30,71 % hlasů (156 mandátů) a téměř tak dosáhl na vítěznou Stranu regionů (34,37 % - 175 mandátů). Blok Naše Ukrajina-Lidová Sebeobrana obdržel 13,95 % hlasů (72 mandátů), KPU 5,39 % (27 mandátů) a Litvinův Blok 3,96 % (20 mandátů).⁴³ Do parlamentu se nepodařilo proniknout SPU, která usilovala o získání pozice sociálně-demokratické alternativy.⁴⁴ I v tomto případě tedy neobdržela žádná ze stran potřebnou většinu mandátů k utvoření vlády a bylo nutné hledat řešení v podobě koalice.

Blok Julie Tymošenkové a Naše Ukrajina utvořily koaliční vládu, která se v září 2008 rozpadla kvůli stupňujícím se neshodám mezi premiérkou a tehdejším prezidentem Juščenkem, který nakonec v září 2008 rozpustil parlament, avšak další předčasné volby se již nekonaly. Započatá vleklá politická krize a v pořadí až čtvrtá ustavená koalice

⁴¹ CVK. Tab. Vibori narodnikh deputativ Ukrainy 2006. *Centralnaya Viborochna Komisia* [online]. [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2006/w6p001>.

⁴² MAKSAK, Gennadij. Parlamentskie vibory v Ukrajině: konfiguracija koalic. *Palitičnaja sfera*. 2007, č. 7, s. 111-113.

⁴³ CVK. Tab. Pozachergovi vibori narodnikh deputativ Ukrainy 2007. *Centralnaya Viborochna Komisia* [online]. [cit. 2014-03-17]. Dostupné z: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2007/w6p001>.

⁴⁴ CABADA, Ladislav. Ukrajina: hybridní demokracie mezi Evropou a Ruskem. In Ladislav Cabada, a kol. *Nové demokracie střední a východní Evropy: komparace politických systémů*. Praha, 2008, s. 412.

KPU, Strany regionů a Litvinova Bloku, dovedly zemi do dalších parlamentních voleb v roce 2012.

V roce 2010 byl po enormním zklamání příznivců Juščenka nově zvolen hlavou státu kandidát Strany regionů Viktor Janukovyč, který ve druhém kole získal 48,95 % hlasů (oproti 45,47 % odevzdaných pro Julii Tymošenkovou).⁴⁵ Roku 2011 Ústavní soud zrušil ústavní reformu z roku 2004 a obnovil ústavu z roku 1996 s odůvodněním, že provedené změny byly nezákonné. To navrátilo Janukovyčovi pravomoci, kterými disponoval první prezident Kučma.⁴⁶

Janukovyčův příchod k moci v roce 2010 je spojen s řadou změn. S návratem k ústavě z roku 1996 se opět změnil i volební systém na smíšený s 5% uzavírací klauzulí. S parlamentní krizí a rostoucí nedůvěrou obyvatel sílila etnicko-kulturní a regionální polarizace obyvatelstva, vzrostla také sociální apatie.

Ve volbách 2012 bylo zaregistrováno 22 politických stran, přičemž jedna strana svou registraci stáhla. V celonárodním volebním obvodu bylo úspěšných pouze 5 politických stran. Celkově pak zvítězila Strana regionů s celkovým ziskem 30 % hlasů, odpovídajícím 185 mandátům. Strana Julie Tymošenkové tentokrát kandidovala samostatně pod jménem Všeukrajinské sdružení Otčina, neboli Vlast, a získala 102 mandátů, nová strana mistra světa v boxu V. Klička - UDAR,⁴⁷ neboli Úder, získala 40 mandátů. KPU si v těchto volbách polepšila, získala 32 mandátů a poslední Všeukrajinské sdružení Svoboda získalo 38 mandátů.⁴⁸ Strana Naše Ukrajina obdržela pouhé 1 % hlasů a utrpěla drtivou porážku.⁴⁹

Zahraniční pozorovatelé nebyli s průběhem voleb spokojeni, jelikož tentokrát byly zaznamenány nové techniky manipulování s voliči. Byla narychlo zakládána technická uskupení s chytlavými (často protestními hesly), která měla za účel „tříštit protivládní voličskou základnu“. Nestraniční kandidáti východu byli financováni oligarchy

⁴⁵ CVK. Tab. Povtorne holosuvannya z vyboriv Prezydenta Ukrayiny 2010. *Centralnaya Viborochna Komisija* [online]. [cit. 2014-04-09]. Dostupé z: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP0011>.

⁴⁶ HARAN, Olexiy. From Viktor to Viktor: Democracy and Authoritarianism in Ukraine. *Demokratizatsiya*. 2011, roč. 19, č. 2, s. 98.

⁴⁷ UDAR = Ukrajinská aliance pro reformy mající za cíl boj proti existující korupci.

⁴⁸ CVK. Tab. Vibori narodnikh deputativ Ukrainy 2012. *Centralnaya Viborochnaya Komisija* [online]. [cit. 2014-03-18]. Dostupé z: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp300?PT001F01=900>.

⁴⁹ RIEGER, Lukáš. Ukrajina 2014. *Čtrnáctideník* [online]. CEVRO – Liberálně-konzervativní akademie, 2014, č. 5 [cit. 2014-03-26]. Dostupné z: http://www.cevro.cz/web_files/soubory/ctrnacni-deniky/2014/14denik_5_2014.pdf.

(pravděpodobně tak později budou hájit jejich zájmy), a tak se vliv podnikatelských skupin a klanů po 22 letech nijak nezmenšil.

Ve spojitosti se současnou probíhající politickou krizí a prohlášením stávající Nejvyšší rady o návratu k ústavě z roku 2004 se opět dají předpokládat změny ve stranickém systému. Předčasné prezidentské volby byly stanoveny na 25.5.2014.

2.2 Vývoj stranického systému Ruska

První politické strany v Rusku se začaly objevovat již na konci 19. století a na počátku století 20. Přelomovým bodem v historii ruského stranického systému byly únorová a říjnová revoluce. Proces rozkladu pluralitní stranické soustavy Ruska však trval přibližně až do poloviny 20. let. K výrazné změně pak došlo až v polovině 80. let s nástupem perestrojky a začínajícím vznikem společenských organizací a diskuzních skupin. V roce 1988 byla založena první politická strana Demokratický svaz stojící v opozici KSSS.⁵⁰

I formování stranické plurality v Rusku lze rozdělit do několika etap, podobně jako tomu bylo na Ukrajině. První etapa začala rozkladem monopartismu 1989 a trvala do srpna 1991. V roce 1989 se konal sjezd lidových poslanců. Jednalo se o volenou instituci, do níž mohli vstoupit nepřímou volbou zástupci společenských institucí a skupin a také přímo volení poslanci. V tomto roce se tedy kandidáti poprvé ucházeli o poslanecký mandát v soutěživých volbách. Tento sjezd poté ze svých poslanců volil Nejvyšší sověť. Systém tím získal alespoň rysy volební demokracie.⁵¹ Také v KSSS došlo ke štěpení na reformátory, pro které byly probíhající reformy nedostatečné a konzervativní křídlo, které naopak upřednostňovalo návrat k „předperestrojkové“ podobě Sovětského svazu. Po odstranění šestého článku ústavy o vedoucí úloze KSSS se její pozice ve společnosti výrazně oslabovala. Vznikla první opoziční platforma Meziregionální poslanecké skupiny jako důkaz perspektivy pluralizace stranického systému. To napomohlo ke vzniku prvních nekomunistických společenských organizací a jejich další transformaci.⁵²

⁵⁰ BARABANOV, M.V. *Iz istorii stanovleniya i razvitiya politicheskikh partiy i mnogopartiynosti v Rossii: sbornik nauchnykh rabot*. Moskva, 2010, s. 93.

⁵¹ LEICHTOVÁ, Magdaléna. Ruská federace: Od Sovětského svazu k řízené demokracii. In Ladislav Cabada, a kol. *Nové demokracie střední a východní Evropy: komparace politických systémů*. Praha, 2008, s. 380.

⁵² HOLZER, Jan. *Politické strany Ruska: hledání identity*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. Politologická řada, sv. č. 18, s. 40.

Druhá etapa začíná srpnem 1991 a končí prosincem 1993. Listopadový zákaz KSSS jakožto symbolický důkaz konce monostranického systému odstartoval možnost volné soutěže pro nově vznikající politické strany. Toto období je spojeno s potřebou ústavní reformy a právě dlouhá a konfliktní jednání mezi prezidentem a parlamentem o nové ústavě systém rozštěpila a ovlivnila jeho budoucí vývoj. Prozatímní nová ústava, omezující pravomoci nového parlamentu, byla přijata 12. prosince 1993 v národním referendu.⁵³ Typickým prvkem tohoto období je chaotické zakládání prozatímních uskupení ve velkém množství a bez zásadnější ideologie, které vedlo k polarizovanému vícestranickému systému.⁵⁴

Ke krystalizaci stranického spektra dochází ve třetí etapě, která se datuje od prosince 1993 do prosince 1995. Volby se v souladu s novými prezidentskými dekrety z roku 1993 konaly smíšeným volebním systémem. Z celkových 450 poslanců dolní komory parlamentu (Dumy) byla polovina volena v jednokolovém prostě většinovém systému v jednomandátových volebních obvodech a druhá polovina byla volena proporčním způsobem s 5% uzavírací klauzulí. V proporční části mohli kandidovat pouze strany zaregistrované ministerstvem spravedlnosti, naopak většinová složka volebního systému vedla k častému zvolení významných osobností a představitelů minoritních stran, lokálních politických lídrů a nezávislých. Toho často využívali opoziční politici bez podpory silné politické strany, kteří pomocí kandidatury v sobě nakloněném obvodu získali poslanecký mandát. Specifikem ruského volebního systému bylo hlasování „proti všem“, poskytující možnost vyjádřit nespokojenost s nabízejícími se stranami. Hlas tak byl klasicky započten (nebyl smíchán s pasivními voliči, kteří nepřišli k volbám) a snižovala se potřeba protestních hlasů končících u extrémně naladěných politických stran.⁵⁵ Tohoto svého práva voliči využívali relativně hojně a vedlo k tomu, že často bezprostředně po volbách nebylo v Dumě obsazeno všech 450 křesel.

V prosinci 1993 se odehrály první parlamentní volby. Specifikem těchto voleb byl zákaz účasti antijelcinovským hnutím a stranám, podílejícím se na srpnovém puči. To se dotklo hlavně Fronty národní spásy, zaměřující se na sociální jistoty a oslovující tak zejména obyvatelstvo prahnoucí po sovětských jistotách. Z pouhých 13 zaregistrovaných

⁵³ HOLZER, Jan. Rusko. In: Michal Kubát a kol. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha, 2004, s. 328-329.

⁵⁴ HOLZER, Jan. *Politický systém Ruska: hledání státu*. 1. vyd. Brno, 2001, s. 98.

⁵⁵ LEICHTOVÁ, Magdaléna. Ruská federace: Od Sovětského svazu k řízené demokracii. In Ladislav Cabada, a kol. *Nové demokracie střední a východní Evropy: komparace politických systémů*. Praha, 2008, s. 389.

zúčastněných koalic a stran na základě poměrné části voleb vstoupilo do parlamentu 8. Výsledky do poměrné části překvapily, především vítězství Liberálně demokratické strany Ruska (LDPR), jež těžila z elektorátu z voleb vyloučených stran. Dalšími stranami byly proreformní a proprezidentská Volba-Rusko, která byla po volbách transformována do strany Demokratická volba Rusko a je považována za vůbec první stranu moci založenou v moderním Rusku⁵⁶, filokomunistické subjekty – Komunistická strana Ruské federace (KPRF) a Agrární strana Ruska (APR). Ideologické vyhranění stran v tomto období nebylo možné nijak zásadně vysledovat. Určujícím prvkem byl postoj k ekonomickým reformám, které tížily ruské obyvatelstvo.

Takzvaná šoková terapie spočívala, jak již název napovídá, v radikálním přístupu k transformaci ze státního socialistického systému do kapitalismu co nejrychleji to bylo možné. Tato ekonomická reforma byla postavena na cenové liberalizaci, stabilizaci ekonomiky prostřednictvím monetárních a fiskálních principů a privatizaci státních podniků. Následkem cenové liberalizace došlo ke zhoršení již existující hyperinflace a ruští obyvatelé čelili výraznému poklesu životní úrovně.⁵⁷

Čtvrtou etapou formování stranického systému, počínající v prosinci 1995 a trvající dodnes, je stabilizace stranického spektra. Proces tvorby multipartismu vrcholil druhými parlamentními volbami 1995, jejichž význam je spatřován jako „bod přechodu od nehotových organizačních bází jednotlivých stran k vyprofilovanému a strukturovanému systému“⁵⁸. Ze zúčastněných 43 stran se pouhým čtyřem uskupením podařilo překročit v poměrné části potřebnou 5% klauzuli. Dalších sedm subjektů získalo alespoň 2 % hlasů a určitý úspěch v jednomandátových obvodech. KPRF zvítězila v těchto volbách, opírající se o nejvěrnější volební bázi, naopak LDPR ztratilo přibližně polovinu voličů. Dalším uskupením s podporou 10 % voličů na půdu Dumy vstoupilo liberální hnutí Jabloko. Významným aktérem voleb byla narychlo vytvořená proprezidentská strana Náš dům Rusko, zastupující ideově nevyhraněné představitele kremelské administrativy.⁵⁹ V roce 1996 byl prezidentem znovu zvolen Boris Jelcin.

⁵⁶ BARABANOV, M.V. *Iz istorii stanovleniya i razvitiya politicheskikh partiy i mnogopartiynosti v Rossii: sbornik nauchnykh rabot*. Moskva, 2010, s. 103.

⁵⁷ KOTZ, David M., Fred WEIR a David M. KOTZ. *Russia's path from Gorbachev to Putin: the demise of the Soviet system and the new Russia*. New York: Routledge, 2007, s. 155-198.

⁵⁸ HOLZER, Jan. *Politické strany Ruska: hledání identity*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. Politologická řada, sv. č. 18, s. 41.

⁵⁹ HOLZER, Jan. *Politický systém Ruska: hledání státu*. 1. vyd. Brno, 2001, s. 98-99.

Výsledkem voleb bylo rozdělení stranického spektra na parlamentní a neparlamentní subjekty. Následující parlamentní volby 1999 potvrdily rozčlenění rozhodujících aktérů stranické scény. Z 28 zaregistrovaných politických stran, hnutí a koalic jich šest překročilo potřebnou 5% vstupní klauzuli v poměrné části voleb a počet stran s více jak 2% úspěchem se snížil. Volby potvrdily významnou roli KPRF a tzv. proprezidentské strany (zastupované hnutím Jednota), jejichž soupeření mělo určující vliv na stranické spektrum i na výsledek voleb. Třetím aktérem, snažícím se konkurovat těmto dvěma je blok Vlast – Celé Rusko (OVR), čtvrtým nacionalisticky orientovaný Blok Žirinovského⁶⁰, mající také zájem na podpoře prezidentského zázemí. Dalšími dvěma liberálními seskupeními vstoupivší na půdu Dumy byly Svaz pravicových sil (SPS) a Jabloko.

Ani tyto volby neměly výrazný vliv na rozložení těžiště celého mocenského uspořádání, které bylo výrazně vychýleno ve směru exekutivy. V tomto kontextu bylo fungování politických stran a jejich význam z hlediska fungování celého ruského politického systému až druhořadé. Po volbách docházelo ke sbližování proprezidentských táborů OVR a uskupení Jednota, vedoucí k potenciálnímu zjednodušení stranické scény.⁶¹

Typickým znakem ruské stranické scény je význam působení mimosystémových prvků, jako jsou oligarchické kruhy, vojensko-průmyslový komplex a nátlakové skupiny. Skutečné politické rozhodování se tedy často odehrává jinde, než na úrovni politických stran. Tato skutečnost hrála významnou roli ve vývoji ruského stranického systému již v 90. letech minulého století a je znát do dnes.

Na ruské politické scéně se objevil bývalý důstojník KGB Vladimír Putin. V roce 1999 byl jmenován premiérem a vybrán jelcinovskými kruhy jako jeho budoucí nástupce. Po úspěšném zásahu na čečenské teroristy v Dagestánu jeho popularita v očích ruského obyvatelstva vzrostla. V poslední den roku 1999 dosavadní prezident Jelcin abdikoval a následně podpořil Putina v kandidatuře na post prezidenta. Zemi převzal za vleklé ekonomické krize a dokázal ekonomiku nastartovat nevídaným způsobem. Z neznámého muže se tak bleskovým tempem stal velice oblíbený prezident se značnou podporou obyvatelstva. Započala personifikace celého režimu výraznou postavou V. Putina.

⁶⁰ Pod tímto názvem kandidovala LDPR. Ke svému původnímu názvu se poslanecká frakce vrátila po těchto volbách vrátila.

⁶¹ HOLZER, Jan. *Politické strany Ruska: hledání identity*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. Politologická řada, sv. č. 18, s. 42

Se zvolením nového prezidenta Vladimíra Putina v roce 2000 začala i nová éra vývoje stranického systému. V letech 2001-2002 byly přijaty zákony týkající se voleb poslanců, volebního práva a účasti v referendech a o politických stranách. Zákon o politických stranách nově zahrnoval požadavky na politické strany v otázce regionálních poboček, minimálního počtu členů strany, finanční podpory během předvolební kampaně nebo maximálního počtu politických stran vstupujících do voleb v rámci určité koalice. Nově také zákon neumožňoval vznik politických stran na etnických, rasových, národnostních nebo náboženských principech. Šlo o jakousi formu blokování účasti regionů v politickém procesu. Snaha byla, aby strany působily hlavně na federální úrovni a množství politických stran se tak zmenšovalo.⁶²

Vítězem voleb v roce 2003 se stalo po masivní kampani Jednotné Rusko, na jejímž vytvoření se od posledních voleb soustavně podílela strana OVR a uskupení Jednota, které získalo 37,57 % hlasů a značně tak zvítězilo i nad KPRF, jenž získala pouze 12,61 %. Třetí stabilní politický hráč – LDPR se umístil na třetí pozici se ziskem 11,45 %. Čtvrtým subjektem, který překročil potřebnou klauzuli se stal blok Vlast s 9% podporou voličů. Liberální hnutí Jabloko i SPS se do Dumy v poměrné části vůbec nedostaly, pouze v jednomandátových obvodech se jim podařilo prosadit nemnoho kandidátů.⁶³ Tyto volby naznačily mocenský potenciál proprezidentských stran a stabilní pozice KPRF i LDPR. Právě v těchto volbách byly položeny základy pro vznik stranického systému s dominantní stranou Jednotné Rusko.

Novela volebního zákona platná od roku 2006 měla za cíl zpřehlednit ruskou politickou scénu, posílit moc centra (eliminovat opozici) a zvýšit kontrolu státu nad volebním procesem. Vladimír Putin, iniciátor této reformy, si sliboval lepší strukturalizaci stranického spektra a větší přehlednost rozložení sil ve Dumě. Od následujících voleb roku 2007 se do celé dolní komory parlamentu mělo volit pouze proporčním systémem se vstupní 7% klauzulí, která by měla zamezit úspěchům menších stran. Zachována byla podmínka minimální volební účast 25 %. Nově byly úplně zakázány předvolební koalice i nezávislá kandidatura. Od nového volebního systému se také očekávalo zmenšení vlivu oligarchů a jiných mimosystémových prvků na rozhodovací procesy.⁶⁴

⁶² BARABANOV, M.V. *Iz istorii stanovleniya i razvitiya politicheskikh partiy i mnogopartiynosti v Rossii: sbornik nauchnykh rabot*. Moskva, 2010, s. 163.

⁶³ HOLZER, Jan. Rusko. In: Michal Kubát a kol. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha, 2004, s. 345.

⁶⁴ MATOUŠKOVÁ, Markéta. Reforma ruského volebního systému. *Evropská volební studia: Institut pro srovnávací politologický výzkum*. 2006, roč. 1, č. 1, s. 103-104.

Očekávaný vliv na počet politických stran, které překročí vstupní klauzuli, se potvrdil již při následujících parlamentních volbách 2007. Pouze 11 politických stran dokázalo naplnit zpřísněné registrační procedury. Z nich pouze čtyři překonaly potřebnou 7% hranici, z nichž strana Jednotné Rusko s Vladimírem Putinem v čele kandidátky slavila marginální vítězství se 64,30 % hlasů. Druhou nejsilnější stranou se opět stala KPRF, třetí LDPR. Trojici stabilních politických subjektů dolní komory tentokrát doplnila nově založená prokremelská strana Spravedlivé Rusko se 7,74 % odevzdaných hlasů.⁶⁵ Strana Jednotné Rusko získala dvoutřetinovou většinu v dolní komoře parlamentu, což umožňovalo jednoduše prosazovat nové zákony a návrhy na ústavní změny. Ačkoliv se Putin nikdy nestal členem strany Jednotné Rusko, úspěchy strany jsou přisuzovány hlavně popularitě jeho osobnosti získané díky rozkvětu státu od jeho zvolení na post prezidenta. Dále byl úspěch strany odvozen od její struktury kandidátky, na níž figurovaly především známé regionální i celostátní politické i ekonomické elity. Strana byla veřejností kritizována za zneužívání státních médií a údajné podvody.⁶⁶

Po uplynutí druhého prezidentského období V. Putina byl do této funkce zvolen dosavadní 1. místopředseda vlády Dmitrij Medveděv, podporován taktéž stranou Jednotné Rusko. Ten požádal V. Putina, aby se po uplynutí jeho prezidentského mandátu stal jeho premiérem. Strana Jednotné Rusko ztrácela na popularitě a již v předvolebních průzkumech bylo jasné, že svou absolutní parlamentní většinu v nadcházejících volbách 2011 neobhájí. Volby byly provázeny podvody podobnými těm v posledních volbách, mimo to Vladimir Putin stále více kritizoval nezávislé mezinárodní pozorovatele OBSE a trval na svém požadavku snížení jejich počtu.⁶⁷ Problémy hlásila i nezávislá monitorovací agentura Golos, která se v den voleb potýkala s výpadky elektřiny a mobilního pokrytí.

Pouze sedmi politickým stranám byla dovolena účast v parlamentních volbách v prosinci 2011, z nich se pouhým čtyřem podařilo překonat 7% hranici. Vítězná

⁶⁵ CIKRF. Tab. Vibori deputatov Gosudarstvennoj Dumi Federativnogo Sobrania Rossijskoj Federacii pjatogo sozyva. *Centralnaya izbiratel'naya komissia Rossijskoj Federacii*. [online]. [cit. 2014-03-23]. Dostupné z: http://www.vybory.izbirkom.ru/region/region/izbirkom?action=show&root=1&tvd=100100021960186&vrn=100100021960181®ion=0&global=1&sub_region=0&prver=0&pronetvd=null&vibid=100100021960186&type=242.

⁶⁶ KLÍMOVÁ, Nikola. Ruský tandem - vítězství bez lesku [online]. *E-polis.cz*, 12. březen 2012. [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: <http://www.e-polis.cz/ze-zahranicniho-deni/705-rusky-tandem-vitezstvi-bez-lesku.html>. ISSN 1801-1438.

⁶⁷ NICHOL, Jim. Russia's December 2011 Legislative Election: Outcome and Implications. In: *Congressional Research Service* [online]. 2011 [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R42118.pdf>.

proprezidentská strana moci Jednotné Rusko nezískala ústavní většinu, avšak s výsledkem 49,32 % si i nadále zajistila výrazný náskok nad KPRF (umístěnou na druhé pozici s 19,19 % hlasů) a těsnou většinu ve Státní dumě. Strana Spravedlivé Rusko byla úspěšnější než v posledních volbách s téměř zdvojnásobením svého zisku (13,24 %), čtvrtou stranou byla, stejně jako v minulých volbách, LDPR.⁶⁸ Tyto volby potvrdily stabilizaci systému čtyř stran.

Volby byly mezinárodními pozorovateli označeny za „nesvobodné a nespravedlivé“. Lidé se shromažďovali na náměstích Moskvy i jiných velkých měst, protestovali proti zfalšování volebních výsledků a požadovaly opakování voleb či odstoupení Putina. Protesty byly pod dozorem několika tisíců policistů.⁶⁹

V březnu 2012 se konaly po uplynutí prezidentského mandátu Medveděva nové prezidentské volby, ve kterých zvítězil staronový V. Putin a předsedou vlády jmenoval Medveděva. Došlo tak k plánovanému „střídání stráží“. Opětovné zvolení Putina prezidentem se neobešlo bez mnohých protestů veřejnosti.

Na jaře roku 2012 byl Dumou schválen zákon o zjednodušení registrace politických stran (nově pro registraci stačí pouhých 500 členů místo původních 40 000).⁷⁰ S upadající popularitou Putina byl také připraven a v roce 2014 schválen volební zákon opět zavádějící smíšený volební systém s polovinou poslanců volených většinovým způsobem v jednomandátových obvodech. Vstupní klauzule v proporcionální části se snížila zpět na původních 5 %. Volební koalice i nadále zůstávají zakázané, a tím pádem malé opoziční strany mohou jen stěží zápasit s prokremelskou stranou Jednotné Rusko. Právě to má přispět k udržení jejího monopolního postavení. Důvodem změny bylo vytvoření výhodnějších podmínek pro proprezidentskou stranu, jenž nebezpečně ztrácí na popularitě.⁷¹

⁶⁸ CIKRF. Tab. Rezultaty viborov 2011 *Centralnaya izbiratel'naya komissia Rossijskoj Federacii*. [online]. [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: http://www.cikrf.ru/banners/duma_2011/itogi/result.html.

⁶⁹ ČT24. Vlna masivních protestů proti režimu se převalila Ruskem. In: *Ceskatelevize.cz* [online]. [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/156474-vlna-masivnich-protestu-proti-rezimu-se-prevalila-ruskem/>.

⁷⁰ RIA.RU. Chislo partiij v Rossii uvelichilos' boleye chem v 10 raz. In: *RIA Novosti* [online]. 14.02.2014 [cit. 2014-04-07]. Dostupné z: <http://ria.ru/politics/20140214/994948497.html>.

⁷¹ FEDORENKO, Vladimir. Sweeping Electoral Reforms Approved by Russia's Parliament. In: *RIA Novosti* [online]. 14.02.2014 [cit. 2014-03-28]. Dostupné z: <http://en.ria.ru/russia/20140214/187542785/Sweeping-Electoral-Reforms-Approved-by-Russias-Parliament.html>.

3. Analýza odlišností stranických systémů Ukrajiny a Ruska

3.1 Právní a institucionální rámec a jeho vliv na složení parlamentů

Vznik a činnosti politických stran na Ukrajině jsou v současné době regulovány Ústavou Ukrajiny a zvláštními právními předpisy. Zákonem o sdružování občanů z roku 1992 politické strany získaly ústavní záruky jejich existence a zároveň byly zavedeny regulační rámce činností a cílů politických stran (například zákaz vyloučení nezávislosti Ukrajiny, porušení svrchovanosti a územní celistvosti Ukrajiny či podněcování rasové nebo náboženské nenávisti⁷²). Politické strany mohly být zakládány pouze jako celostátní, což vedlo k ukončení činnosti některých stran nebo jejich transformaci do celostátních subjektů a dále byla nastavena pravidla pro financování jejich činnosti. Tato spíše liberální ustanovení usnadňovala zřizování nových stran.⁷³

Nový zákon „O politických stranách na Ukrajině“ z roku 2001 měl značný vliv na podobu stranického systému. Rozhodnutí založit politickou stranu musí podpořit minimálně 10 000 podpisů občanů Ukrajiny, disponující volebním právem v ne méně než 2/3 okresů z nejméně 2/3 regionů Ukrajiny, Kyjeva a Sevastopolu a autonomní republiky Krymu. Dále je povinna založit organizaci nejpozději do 6 měsíců od data registrace ve většině oblastech Ukrajiny, Kyjevě, Sevastopolu a v autonomní republice Krymu.⁷⁴ Po zavedení tohoto zákona se zpomalila tendence k zakládání politických stran, strany se začaly sjednocovat a některé byly likvidovány na základě soudních příkazů. Nicméně systém se velmi brzy adaptoval na tyto změny a v roce 2004 již nebylo znát žádné další zpomalení procesu zakládání nových stran, tudíž z dlouhodobého hlediska tento zákon neměl na kvantitativní změny vliv.

Velká očekávání měla přinést připravovaná změna ve financování (2003), která měla zavedením státního financování snížit závislost na finančně-průmyslových skupinách, nicméně tato změna nebyla zatím realizována.

⁷² Ukrajina. Zakon № 2365-III: Pro politychni partiyy v Ukrayini. In: Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny, 05.04.2001. Dostupné z: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14?test=4/UMfPEGznhyE5.ZirluPh2HI4fcs80msh8Ie6>.

⁷³ RAZUMKOV CENTRE. Ukraine's party system: Specifics of establishment, problems of functioning, trends of evolution. *National Security & Defence*. 2010, č. 5, s. 12. Dostupné z: http://www.razumkov.org.ua/eng/files/category_journal/NSD116_eng_1.pdf.

⁷⁴ Ukrajina. Zakon № 2365-III: Pro politychni partiyy v Ukrayini. In: Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny, 05.04.2001. Dostupné z: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14?test=4/UMfPEGznhyE5.ZirluPh2HI4fcs80msh8Ie6>.

V současné době je u Ministerstva spravedlnosti Ukrajiny registrováno 201 politických stran.⁷⁵ Ve srovnání s rokem 2011, kdy jich bylo 185, je možné sledovat rostoucí tendenci. Z 22 stran zaregistrovaných do voleb konaných v roce 2012, bylo v proporční části úspěšných 5 politických stran – Strana regionů, Všeukrajinské sdružení Otčina, UDAR, KPU a Všeukrajinské sdružení Svoboda. Ve většinové složce bylo zaregistrováno 87 politických stran, přičemž se mimo kandidáty již zmíněných stran prosadilo 43 nezávislých kandidátů, 3 kandidáti Jednotného Centra, 2 kandidáti Národní strany⁷⁶, 1 kandidát strany Unie a 1 kandidát Radikální strany Olega Laška.⁷⁷

Volební legislativa se považuje za nejvýznamnější faktor ovlivňující podobu stranických systémů. Z počátku nezávislé Ukrajiny existovaly pokusy o zavedení proporčního systému, nebo alespoň smíšeného, avšak uskupení bývalé komunistické nomenklatury se obávala ztráty přístupu k moci a ohrožení svých zájmů. Z těchto důvodů byl prosazen většinový volební systém s jednomandátovými obvody s minimální 50% účastí a požadavkem nashromáždit nejméně 50 % hlasů. V mnoha volebních okresech bylo nutné opakování voleb, jelikož mnohé z požadavků systému nebyly naplněny. Výsledkem bylo vysoké množství neobsazených křesel v Nejvyšší radě.

Zavedení smíšeného volebního systému pro volby 1998 a 2002, kdy 225 poslanců je voleno v jednomandátových obvodech většinovým systémem a 225 poslanců proporčním systémem prostřednictvím stranických přísně vázaných kandidátních listin v rámci jednoho celostátního vícemandátového obvodu. Tento typ značně znehledňuje výsledky voleb a především stranické rozložení sil v parlamentu. Objevovaly se četné volební strategie, což značně komplikovalo „standardizaci“ stranické scény. Tato změna se odrazila v počtu parlamentních politických stran. Mezi předvolební strategie patří například orientace na úspěch ve většinové části, některé strany dávají naopak přednost úspěchu v části proporční a tomu také podřizují předvolební kampaň a taktiku. Specifikem je vysoká úspěšnost nezávislých kandidátů, u nichž je nicméně často zřejmá jejich skrytá stranická příslušnost (tuto strategii využívali zejména kandidáti KPU).⁷⁸

⁷⁵ DRSU. Tab. Politichni partii. *Derzhavna reestraciyna sluzhba Ukrainy*. [online]. [cit. 2014-04-07]. Dostupné z: <http://www.drsu.gov.ua/party>.

⁷⁶ Národní strana je přejmenovaný Blok Litvina, který v předešlých volbách získal 20 křesel.

⁷⁷ CVK. Tab. Vibori narodnikh deputativ Ukrainy 2012. *Centralnaya Viborochna Komisia* [online]. [cit. 2014-03-30]. Dostupé z:

<http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp039?PT001F01=900>.

⁷⁸ HOLZER, Jan. *Politický systém Ruska: hledání státu*. 1. vyd. Brno, 2001, s. 63-66.

Pro následující volby roku 2006 a 2007 byl zaveden proporční volební systém s 3% uzavírací klauzulí (v porovnání s proporční částí předchozího volebního systému se uzavírací klauzule snížila o 1 %). Změna odhalila fragmentaci stranického systému, dříve skrytou nezvykle vysokým počtem zvolených nezávislých kandidátů. Zatímco se složení soutěžících stran jen málo změnilo, proporční část umožnila určitým stranám efektivnější získání voličské přízně v porovnání s předcházejícími jednomandátovými obvody.⁷⁹ Tato změna přispěla také k vytvoření víceméně stálých politických stran či bloků nacházejících se v parlamentu a tvořících stranické jádro, snížení počtu politických stran na půdě parlamentu, pěstování sympatie ke stranám ze strany voličů a snižování potřeby hlasovat „proti všem“ a snižování vlivu antisystémových a radikálních stran. Je však také třeba zmínit některé negativní dopady na ukrajinský stranický systém, jako například nedostatečné zastoupení zájmů všech regionů, nemožnost zvolení nezávislého poslance, šíření korupce ve volebním procesu, prohloubení socio-kulturního rozdělení společnosti, která nesměřuje k zakládání stran na celostátní úrovni, ale ke zvyšování role lídra v čele kandidátní listiny strany.⁸⁰

Návrat ke smíšenému systému před posledními parlamentními volbami 2012 je spojen s několika novinkami. Mezi změny patří zvýšení vstupní klauzule z 3 % na 5 %, zákaz vytváření volebních bloků a instalace kamer do volebních místností, které mají zajistit transparentnost a demokratickou povahu voleb.⁸¹

Během vývoje stranického systému na Ukrajině, počínající systémem jedné strany, bylo klíčové vytvoření extrémního pluralismu, které je možné vysledovat přibližně v polovině 90. let. Volby roku 1998 jsou spojené se vznikem levo-pravé opozice k obsazenému středu ideologického spektra a přítomností antisystémových stran (v podobě KPU). Voleb se účastnily především menší strany (s výjimkou KPU) a 12 stran získalo více než 2 % hlasů. Nicméně s počátkem rozdělení na proprezidentské a protiprezidentské strany do voleb v roce 2002 zůstalo rozdělení na 3 póly, ale důležitost levého pólu (KPU) se snížila, stejně jako rozdělení na levé a pravé křídlo. Tímto začal posun z extrémního polarizovaného pluralismu k umírněnému pluralismu. Počet

⁷⁹ BIELASIAK, Jack. The Institutionalization of Electoral and Party Systems in Postcommunist States. *Comparative Politics*. 2002, roč. 34, č. 2, s. 205. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4146937>.

⁸⁰ RAZUMKOV CENTRE. Ukraine's party system: Specifics of establishment, problems of functioning, trends of evolution. *National Security & Defence*. 2010, č. 5, s. 13-14. Dostupné z: http://www.razumkov.org.ua/eng/files/category_journal/NSD116_eng_1.pdf.

⁸¹ RAZUMKOV CENTRE. Ukraine's 2012 parliamentary elections: Legislation, electoral subjects and their powers. *National Security & Defence*. 2012, č. 7-8, s. 19-23. Dostupné z: http://www.razumkov.org.ua/eng/files/category_journal/NSD_136-137_eng_2.pdf.

stranických pólů činí v současné době tři (levý zastoupený KPU – střed Strana regionů, středo-pravé strany Otčina, UDAR – pravý zastoupený stranou Svoboda). Dnešní podoba stranického systému tedy připomíná systém na pomezí omezeného a extrémního pluralismu s upadající, avšak trvalou současnou tendencí k vyšší polarizaci.⁸² Vývoj ukrajinského stranického systému podle změny indexu efektivního počtu stran je možné sledovat v tabulce 1. Vývoj od extrémního pluralismu k omezenému, kterým je možné charakterizovat Ukrajinu v současnosti, je zřejmý. V této tabulce je také možné sledovat kladný vliv změny volebního systému na proporční v letech 2006 a 2007, kdy se snížil počet stran na půdě parlamentu.

Tabulka 1 – Změny v indexu efektivního počtu stran na Ukrajině

	1994	1998	2002	2006	2007	2012
Index efektivního počtu stran	20,50	10,16	7,46	3,41	3,22	4,22

Zdroj: Vlastní zpracování dle výsledků parlamentních voleb

Ruská Ústava z roku 1993 nepoužívá termín „politické strany“, ale článek č. 13 se věnuje občanským sdružením, jimž je garantována rovnost před zákonem. V roce 1995 byl přijat „Zákon o občanských sdruženích“ a o tři roky později byl upraven. Zejména tímto zákonem byla regulována veškerá činnost občanských sdružení, včetně politických stran.

Až roku 2001 byl přijat federální zákon „O politických stranách“, přesně vymezující kritéria pro založení politických stran. Tento zákon požadoval alespoň 10 000 členů a regionální kanceláře v polovině federativních jednotek s minimálním počtem 100 členů. V roce 2004 byl požadavek minimálního počtu členů zvýšen na 50 000 na celostátní úrovni a 500 členů alespoň v polovině regionů.⁸³ Požadavky na minimální počet členů se postupem času snižovaly, předposlední úprava zákona vnesla od 1.1.2012 požadavek disponovat celkem minimálně 40 000 členy a 400 v nejméně polovině

⁸² RAZUMKOV CENTRE. Ukraine's party system: Specifics of establishment, problems of functioning, trends of evolution. *National Security & Defence*. 2010, č. 5, s. 2-33. Dostupné z: http://www.razumkov.org.ua/eng/files/category_journal/NSD116_eng_1.pdf.

⁸³ SALIKOV, M. S. Party system of Russia: constitutional-legal regulation dynamics. *Russian Juridical Journal / Rossijskij Juridiceskij Zurnal*. 2012, roč. 84, č. 4, s. 151.

regionů, v ostatních stačilo 150 členů⁸⁴ a od roku 2013 byla registrace stran podmíněna pouze minimálním celkovým počtem 500 členů. V případě neúčasti politické strany ve volebním procesu po dobu 5 let dochází k její likvidaci. Tento zákon vedl k dramatickému snížení počtu registrovaných politických stran.

Členové orgánů odpovědné za registraci politických stran a pověřené dohledem nad jejich činností jsou přímo jmenováni prezidentem Ruské federace a jsou mu také zodpovědní. Výkonný orgán si tak de facto zajistil kontrolu a výhradní právo nad tím, jaká politická strana bude registrována a komu bude povoleno účastnit se voleb do zastupitelských úřadů.⁸⁵

V Rusku je k dnešnímu dni (2. duben 2014) u Ministerstva spravedlnosti Ruské federace zaregistrováno 77 politických stran⁸⁶, přičemž v roce 2011 bylo zaregistrováno pouhých 7 politických stran, bojujících o přízeň voličů v parlamentních volbách. To znamená, že od roku 2011 se počet zaregistrovaných politických stran více než zdesetinásobil. Vysoký nárůst lze přičítat právě přijetí zákona zjednodušující registrační procedury.⁸⁷ Ve Státní Dumě jsou v současné době čtyři politické strany (Jednotné Rusko, KPRF, Svobodné Rusko a LDPR). Jednotné Rusko zastupuje pozici středu, KPU a Svobodné Rusko levice a LDPR, nacionalistické uskupení pohybující se na hranici extremismu, je zástupcem pravice. Obecně lze ale říci, že zařazení ruských politických stran na škále levice-pravice je velice obtížné, protože v ruském stranickém systému je velmi složité definovat strany dle ideového či programového hlediska. To je dáno skutečností, že strany upřednostňují orientaci na získání a následné udržení moci, nežli na ideologickou vyhraněnost.⁸⁸

90. léta byla pro Rusko charakteristická chaosem a nadměrným zakládáním politických stran a tedy i vytvořením extrémního pluralismu s vysokou polaritou. Od vítězství Jednotného Ruska ve volbách 2003 si však tato strana úspěšně drží svou

⁸⁴ Rusko. Federal law on political parties. In: *Centralnaya izbiratel'naya komissia Rossijskoj Federacii* [online]. 2001 [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: http://www.cikrf.ru/eng/law/fz95_en_110701.html

⁸⁵ KYNEV, Alexander. Distinctive Features and Limits of the Russian Party System. In: *European Exchange*. Dostupné z: http://www.european-exchange.org/fileadmin/user_upload/Russland_Wahlen_2011/WEB_Kynev_EN.pdf.

⁸⁶ MINJUST. Tab. Spisok zaregistrirovannykh politicheskikh partiy. In: *Ministerstvo yustitsii Rossiyskoj Federatsii* [online]. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: <http://minjust.ru/ru/nko/gosreg/partii/spisok>.

⁸⁷ RIA.RU. V RF vstupayet v silu politreforma ob uproshtchenii registratsii partiy. In: *RIA Novosti* [online]. 04.04.2012 [cit. 2014-04-07]. Dostupné z: <http://ria.ru/politics/20120404/617210292.html>.

⁸⁸ HOLZER, Jan. "Proprezidentská strana": modelový typ ruské stranické soustavy?. *Central European political science review: quarterly of Central European Political Science Association*. Budapest: CEPSR, 2000, roč. 2, č. 4. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/index.php?ID=6>.

pozici dominantní strany. Stranický systém v Rusku lze tedy, podle Sartoriho typologie, v současné době označit za vícestranický soutěživý systém s predominantní stranou, kdy se tato strana i za účasti ostatních politických stran zúčastňuje voleb a vítězí. Od roku 2003 tedy nedochází ke střídání stran u moci a Jednotné Rusko již třikrát za sebou zvítězilo ve volbách. Podmínkou k ustavení systému s predominantní stranou, dle Sartoriho, je minimálně třikrát po sobě jdoucí jednoznačné vítězství strany, ale zároveň existence ostatních politických stran, což v našem případě Rusko splňuje.

Tento přechod od systému hegemonní strany přes extrémní polarizovaný pluralismus do současné podoby omezeného pluralismu s predominantní stranou je možné vypořádat jak v tabulce 4, která znázorňuje procento získaných mandátů zvolených politických stran během posledních pěti parlamentních voleb, tak v tabulce 2, která znázorňuje změny v indexu efektivního počtu stran. V současné době však není zcela jasné, zda je tento stav udržitelný. Vzhledem ke známé skutečnosti falšování volebních výsledků, existenci ne zcela svobodných médií a nerespektování svobody shromažďování je otázka, zda systém nesměruje k systému s hegemonní stranou v podobě Jednotného Ruska.

Tabulka 2 – Změny v indexu efektivního počtu stran v Rusku

	1995	1998	2003	2007	2011
Index efektivního počtu stran	6,15	8,38	3,65	1,92	2,80

Zdroj: Vlastní zpracování dle výsledků parlamentních voleb

Co se týče volebního systému Ruska, pak na rozdíl od Ukrajiny zde od počátku transformace existoval smíšený volební systém, totožný se systémem implementovaným na Ukrajině od roku 1997. Celkem čtyři parlamentní volby se konaly podle tohoto systému, kde pro poměrně volenou část byla zvolena 5% vstupní klauzule. Tento systém byl často kritizován pro vytváření slabé a roztržité Dumy. Tehdejší prezident Jelcin se marně snažil o posílení většinových prvků, naopak Putin prosadil změnu volebního systému na čistě proporční, vstupující v platnost od 1.1.2006. Pouze ty politické strany, které ve volbách získají více než 7 % hlasů, získají zastoupení ve Státní Dumě. Nově jsou zakázány předvolební koalice a nezávislá kandidatura. Kandidátní listiny mohou předkládat pouze registrované politické strany, s maximálním 50% podílem nestraníků.

Tato změna systému měla pozitivní dopad na podobu ruského stranického systému, který byl dosud velmi fragmentovaný a slabý, byla vytvořena lépe strukturovaná a přehlednější politická soutěž. Strany (nebo alespoň Jednotné Rusko) získaly významnější pozici v celém systému a větší vliv na politický proces.⁸⁹

Nicméně zákon přijatý na počátku roku 2014 deklaruje návrat ke smíšenému volebnímu systému a snížení volební klauzule pro poměrnou část na 5 %.

Z tohoto nástinu legislativních předpisů o zakládání a registracích politických stran a o volebních procesech lze vyvodit několik závěrů. V Ruské federaci do nedávna existovaly právní předpisy podporující vznik spíše větších a silnějších stran (míněno do roku 2013, kdy se požadavky registračních procedur značně liberalizovaly). Předchozí existence mnoha překážek eliminovala množství politických stran a přispěla k větší strukturovanosti stranického systému. 7% vstupní klauzule byla vysoká a pouze 4 politické strany ji dokázaly překonat. Jelikož na Ukrajině neexistuje podobně přísný zákon jako v Rusku, požadující regionální organizaci minimálně v polovině regionů a s minimálním počtem členů,⁹⁰ na Ukrajině se vyskytují politické strany převážně lokálního charakteru a významu (většina politických stran nemá celostátní působnost).

Dalším rozdílem v Rusku je zákaz použití osobního jména v názvu strany, zatímco na Ukrajině je tento zvyk běžnou praxí, ba dokonce mnohé strany spoléhají na úspěch ve volbách právě díky použití jména známé a oblíbené osobnosti v názvu strany (například UDAR Vitalije Klička, Blok Julie Tymošenkové,...). Odlišností, ovlivňující počet existujících politických stran, je rozdíl v podmínce účasti strany ve volbách. Zatímco v Rusku je to 5 let, během kterých v případě jejich neúčasti ve volbách dochází k likvidaci politické strany, na Ukrajině je tato doba dvakrát delší (10 let). Požadavek poskytnout seznam členů ministerstvu spravedlnosti při registraci strany a každoročně jej předkládat ke kontrole často odradí sympatizanty opozičních stran od vstupu do takové strany ze strachu, že úřady budou obeznámeny s jeho politickou příslušností a mohly by z toho pro něj plynout nepříjemné důsledky.⁹¹ Naopak

⁸⁹ ROBINSON, Neil. Institutional factors and Russian political parties: the changing needs of regime consolidation in a neo-patrimonial system. *East European Politics*. 2012, roč. 28, č. 3, s. 298-309. DOI: 10.1080/21599165.2012.685629.

⁹⁰ MYALO, Pavel. Sravnitel'nyy analiz zakonodatel'stva Ukrainy i Rossiyskoy Federatsii v oblasti partiynogo stroitel'stva. *Mezhvuzovskiy issledovatel'skiy tsentr Politika i obrazovaniye*. Dostupné z: <http://www.academia.edu/4131274/>.

⁹¹ KYNEV, Alexander. Distinctive Features and Limits of the Russian Party System. In: *European Exchange*. Dostupné z: http://www.european-exchange.org/fileadmin/user_upload/Russland_Wahlen_2011/WEB_Kynev_EN.pdf.

na Ukrajině žádný podobný předpis není, což má protikladný účinek, a třebaže strana vykazuje například 20 000 členů, ve skutečnosti jejich počet nedosahuje ani poloviny (podle průzkumu veřejného mínění jsou pouze 4 % obyvatel Ukrajiny členy nějaké politické strany)⁹². Ukrajinské předpisy jsou tedy obecně řečeno liberálnější, než předpisy v Rusku.

Prosazení návratu ke smíšenému volebnímu systému pomohlo Straně regionů k získání většího množství mandátů, než doposud. V poměrné části sice byl počet získaných křesel nižší, než v posledních volbách, ale díky vítězství vlastních kandidátů v jednomandátových obvodech, nebo zvolených nezávislých poslanců, kteří se později připojili k poslanecké frakci Strany regionů, si zajistila 209 křesel (oproti minulým 175). V. Putin pravděpodobně spoléhá na podobný scénář v následujících parlamentních volbách, které se v Rusku budou konat v roce 2016, jelikož jeho popularita klesá a není jisté, zda by bylo možné zajistit si vítězství pomocí dosud existujícího poměrného systému.⁹³ Z tohoto důvodu pravděpodobně inicioval změnu volebního systému.

Do jaké míry však volební systém ovlivňuje podobu systému relevantních stran je však, podle Cabady, Hlouška a Jurka, ovlivněno „zralostí“ stranického systému. Veškeré důsledky proporčního volebního systému, které byly vypořádávány v zemích západní Evropy, se tak nemusí v celém svém rozsahu promítnout v nových demokraciích východní Evropy.⁹⁴ Na druhou stranu, některé účinky, jako například reduktivní vlastnosti na počet politických stran zastoupených v parlamentu, se dají pozorovat i na Ukrajině, i v Rusku. Dá se říci, že stranické systémy se díky přechodu na čistě proporční systém do jisté míry zpřehlednily a stabilizovaly.

Na druhou stranu by se však dalo říci, že ukrajinská strana moci (Strana regionů) si bere příklad z Ruska. Zvýšení vstupní klauzule ze 3 % na 5 % a zákaz volebních bloků mají upevnit její pozici jakožto v současné době nejsilnější politické strany. I instalace videokamer do volebních místností je pravděpodobně inspirována Ruskem. Příliš časté změny ve volebním systému však (od roku 1990 se dosud volilo podle třech různých volebních systémů) a změny ústav (1996, 2004 a následný návrat k ústavě z roku 1996)

⁹² MYALO, Pavel. Srovnání analýz zákonodárců Ukrajiny i Ruské federace v oblasti politického systému. *Mezhvuzovskiy issledovatel'skiy tsentr Politika i obrazovaniye*. Dostupné z: <http://www.academia.edu/4131274/>.

⁹³ HERSZENHORN, David M. Putin Orders Change in Election Rules. In: *The New York Times*. [online]. 02.01.2013 [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2013/01/03/world/europe/putin-orders-new-system-for-russian-parliamentary-elections.html>.

⁹⁴ CABADA, Ladislav, Vít HLOUŠEK a Petr JUREK. *Ztraceny v tranzici?: minulost a přítomnost politického stranictví ve střední a východní Evropě*. Brno, 2013, s. 169.

destabilizují politickou situaci a tudíž nevytváří příznivé podmínky pro strukturalizaci a dlouhodobou stabilizaci stranického systému země.

3.2 Stabilita stranických systémů

Zatímco v Rusku dominantní strana Jednotné Rusko získala v posledních dvou volbách dostatečné množství hlasů na vytvoření jednobarevné vlády a realizaci svého vlastního programu, žádná z ukrajinských politických stran nedokáže oslovit většinu voličů a získat tak nadpoloviční většinu mandátů. K tomu přispívá i existence velkého množství politických stran, která vede k roztržení elektorátu. Je tedy nezbytné hledat východisko v utváření koalic. I po posledních ukrajinských parlamentních volbách Strana regionů potřebovala alespoň dalších 38 poslanců k vytvoření parlamentní většiny, nakonec stranu podpořili nezávislí poslanci.

Povolební vyjednávání mezi stranami a utváření koalic s dalšími subjekty vede k tomu, že strana často musí upustit od svých předvolebních slibů a programů a dělat kompromisy. Koalice často bývají názorově nejednotné a nestálé. Strany, vstupující do voleb v rámci volebních bloků tyto bloky po volbách opouštějí a tvoří samostatné parlamentní frakce. Na Ukrajině je situace taková, že existence „správné“ stranické příslušnosti je nezbytným předpokladem k získání, či udržení si odpovídající funkce. Z tohoto důvodu tak velké množství členů politických stran migruje mezi stranami v závislosti na politické konjunkturu.⁹⁵ Vládní nestabilita a časté změny v koalicích vedou k chaosu a nestabilitě celého politického systému. Země pak není schopna efektivně čelit ekonomickým i politickým problémům a nastavit kontinuální směr politických aktivit země. Naopak v Rusku může být poslanec během svého funkčního období členem pouze té politické strany, za kterou byl zvolen ve volbách. Pokud se rozhodne tuto stranu

⁹⁵ Jako příklad je možné uvést i aktuální události z února 2014. Následkem rozhodnutí bývalého prezidenta V. Janukovyče nepodepsat asociační dohodu s EU v listopadu 2013 propukly v hlavním městě Kyjevě rozsáhlé demonstrace a protesty, které v únoru 2014 skončily střety a krvavými boji mezi protestujícími a ukrajinskými ozbrojenými složkami. Po eskalaci situace poslanci Strany regionů, již byl V. Janukovyč čestným předsedou, začali hromadně opouštět dosavadní nejsilnější parlamentní frakci (k 23.2.2014 bylo těchto poslanců už 80).⁹⁵ Ústavní většinou byl prezident sesazen z postu prezidenta a byl přijat návrat k Ústavě z roku 2004. Do několika dnů vznikla zcela nová vláda. Do té doby nejsilnější ukrajinská politická strana se distancovala od bývalého prezidenta a začala se rozpadat. Tím je velice pravděpodobně odstartován nový cyklus změn, které ukrajinskou stranickou scénu v budoucnu čekají.

opustit, ztrácí tím i svůj poslanecký mandát.⁹⁶ Návrh podobného zákona byl na Ukrajině také projednáván, nicméně se jej v parlamentu nepodařilo prosadit.

Chaotické období politické tranzice je spojeno s institucionálním experimentováním a tedy i častými změnami v pravidlech voleb, které také ovlivňují stabilitu daného systému. Změny v pravidlech volební soutěže byly diskutovány v kapitole 3.1.

Zklamání a frustrace z nesplnění předvolebních slibů stran, kterou volič volil vede k časté změně preferencí a opětovně již stranu nepodpoří. Ukrajinský stranický systém se vyznačuje poměrně vysokou nestálostí voličských základů stran. Následkem je snížení úspěšnosti strany ve volbách, která často vede i k jejímu rozpadu a vytvoření nové strany. Příkladem může být strana Naše Ukrajina, která vrcholu své úspěšnosti dosáhla ve volbách roku 2002, rok po svém založení (získala 111 mandátů). Od těchto voleb úspěšnost strany ve volbách kontinuálně klesala a v posledních volbách roku 2012 získala žalostných 1,11 % hlasů a nezískala tak ani jeden mandát. K úpadku popularity strany přispěly věčné konflikty mezi tehdejšími prezidentem Juščenkem a premiérkou Julií Tymošenkovou, jenž byla Juščenkovým významným spojencem v průběhu Oranžové revoluce.

O stabilitě stranických systémů také vypovídá obecná informace o výsledcích parlamentních voleb. V Rusku byl z počátku transformace vysoce fragmentovaný parlament a v jednomandátových obvodech byli často zvoleni zástupci mnohých politických stran (v roce 1995 to byli zástupci 28 politických stran, byť po zanedbatelném množství mandátů pro většinu z těchto stran). Naopak na Ukrajině se počátek transformace nenesl v natolik roztržitém duchu, nicméně fragmentace parlamentu byla také značná. Až se zavedením proporčního systému v Rusku se stranický systém do jisté míry stabilizoval a ustálil se počet stabilních stranických subjektů. Na Ukrajině je současná situace mnohem méně stabilní, než v Rusku. Fragmentace ukrajinského parlamentu je podobná situaci v Rusku v devadesátých letech, avšak je nutné říci, že lze pozorovat známky určité stabilizace stěžejních subjektů, které bývají zvolené opakovaně již od roku 2002 (Strana regionů, Blok Julie Tymošenkové). Rozdílnost složení posledních pěti parlamentů obou dvou zemí je možné pozorovat v tabulce 3 a v tabulce 4,

⁹⁶ Rusko. Federalnyy zakon: O vnesenii izmeneniy v zakonodatel'nyye akty Rossiyskoy Federatsii o vyborakh i referendumakh i inyye zakonodatel'nyye akty Rossiyskoy Federatsii. In: *Pravo.gov* [online]. 2005 [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&prevDoc=102071699&backlink=1&&nd=102099047>.

kteřé znázorňují výsledky posledních pěti konaných voleb v přepočtu na procenta z celkového počtu poslaneckých křesel. V posledním řádku je možné najít vypočítaný index fragmentace. Na Ukrajině stále přetrvává fragmentace a to i přesto, že od počátku značně klesla. V Rusku je naopak na první pohled vidět vývoj od extrémně fragmentovaného parlamentu v devadesátých letech do současné podoby.

Tabulka 3 – Výsledky parlamentních voleb na Ukrajině

	Procento mandátů z celkového počtu				
	1998	2002	2006	2007	2012
KPU	26,9	11,8	4,7	6,0	7,1
Lidové hnutí Ukrajiny (Ruch)	10,2				
Strana zelených	4,2				
Národně-demokratická strana	5,1				
Všeukrajinské sdružení Hromada	5,3				
Progresivní socialistická strana Ukrajiny	3,6				
Sociálně demokratická strana Ukrajiny	3,8	5,3			
Strana regionů		22,4	41,3	39,9	40,9
Blok Julie Tymošenkové		4,9	28,7	34,7	22,4 ^b
Blok Naše Ukrajina		24,9	18,0	16,0	
SPU	7,6 ^a	5,1	7,3		
Blok Litvina				4,4	0,4 ^c
Blok Jednota		0,7			
Demokratická strana Ukrajiny		0,9			
UDAR					8,9
Všeukrajinské sdružení Svoboda					8,0
Strana Jednotný centr					0,7
Ostatní ^d		0,4 ^e			0,4 ^e
Nezávislí poslanci	28,7	20,9			10,4
Index fragmentace	0,90	0,87	0,70	0,69	0,76

Zdroj: Ústřední volební komise Ukrajiny

- a V roce 1998 SPU kandidovala v rámci volebního bloku „Za pravdu, za národ, za Ukrajinu“ společně s Rolnickou stranou Ukrajiny.
- b Strana Julie Tymošenkové v posledních volbách kandidovala pod jménem Všeukrajinské sdružení Otčina (Vlast).
- c Blok Litvina v posledních volbách kandidoval pod názvem Národní strana.
- d Kategorie ostatní udává počet stran, které získaly pouze 1 mandát.
- e V roce 2002 i 2012 byly dvě strany, které získaly po jednom mandátu.

Tabulka 4 – Výsledky parlamentních voleb v Rusku

	Procento mandátů z celkového počtu				
	1995	1999	2003	2007	2011
KPRF	34,9	25,1	11,6	12,7	20,4
Jednotné Rusko ^b			49,6	70,0	52,9
LDPR	11,3	3,8 ^a	8,0 ^a	8,9	12,4
Spravedlivé Rusko				8,4	14,2
Náš domov-Rusko	12,2	1,5			
Jabloko	10,0	3,8	0,9		
Ženy Ruska	0,7				
Kongres ruských komunit	1,1	0,2			
Demokratická volba Rusko	2,0				
Agrární strana	4,4		0,4		
Rusko vpřed!	0,7				
Moc lidu!	2,0				
Pamfilova-Gurov-V. Lysenko	0,4				
Blok Ivana Rybkina	0,7				
Jednota		16,2			
Vlast – Celé Rusko		15,1			
Svaz pravicových sil		6,4	0,7		
Celoruské politické hnutí na podporu armády	0,4				
Ruská všelidová unie	0,4				
Rodina			8,2		
Strana ruského znovuzrození – Ruská strana života			0,7		
Lidová strana			3,7		
Ostatní ^c	3,1 ^d	0,2 ^e	0,7 ^f		
Nezávislí poslanci	17,1	23,3	14,9		
Index fragmentace	0,83	0,88	0,73	0,48	0,64

Zdroj: Centrální volební komise Ruské federace

- a V roce 1999 a 2003 kandidovala strana LDPR pod názvem Blok Žirinovského.
- b Jednotné Rusko je strana, která vznikla sloučením strany Jednota a Vlast – Celé Rusko (OVR).
- c Kategorie ostatní udává počet stran, které získaly pouze 1 mandát.
- d Počet stran, které získaly v roce 1995 po jednom mandátu činil 14.
- e V roce 1999 pouze jedna strana získala jediný mandát.
- f Tři strany získaly v roce 2003 po jednom mandátu.

3.3 Okolnosti vzniku politických stran

Vznik ukrajinských i ruských politických stran je podmíněn několika faktory, kterým se budu v této podkapitole věnovat. Nejvýznamnějšími štěpícími liniemi na Ukrajině jsou etnické, jazykové a regionální. Dá se říci, že tato tři štěpení se částečně překrývají. Vzájemný vztah regionů, jejich etnické identifikace a používání jazyka samozřejmě není dokonalý a existují i výjimky, ale obecně řečeno je možné tyto tři faktory propojit. Na západní Ukrajině je velice pravděpodobné, že obyvatelé budou mluvit ukrajinsky a sami sebe označovat jako Ukrajince s vysokým nacionálním cítěním, naopak na východě a jihu Ukrajiny se spíše setkáme s obyvateli, jenž se označují za etnické Rusy a hovoří ruským jazykem. Nicméně, existuje i velké množství lidí ve střední a východní Ukrajině, kteří sami sebe označují za etnické Ukrajince, ale mluví ruským jazykem.⁹⁷

Toto rozdělení je podmíněno především ukrajinskou historií, kdy po uzavření Lublinské unie přibližně v polovině 16. století byla velká část západní Ukrajiny (přibližně po řeku Dněpr) začleněna do polsko-litevského státu. Během kozáckého povstání o necelých 100 let později při snaze získat větší nezávislost byl požádán ruský car o pomoc. Nicméně zanedlouho poté se ukázalo, že Rusko vykazuje vůči Ukrajině podobné kulturně-imperiální znaky a autonomie Ukrajiny byla postupně omezována, než ji carevna Kateřina II. zcela zrušila. Carský režim považoval Ukrajince za Rusy a zakazoval dokonce vyučování ukrajinského jazyka ve školách.⁹⁸ Toto geopolitické a kulturní sevření mezi Polskem a Ruskem významně ovlivnilo štěpení dnešní ukrajinské společnosti.

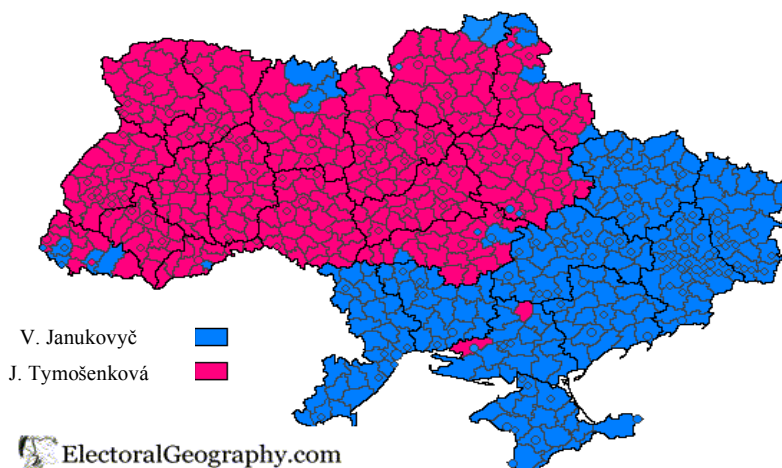
Klíčovými otázkami ovlivňujícími vznik i úspěšnost politických stran jsou: a) jazyková otázka (statut ruského jazyka); b) otázka vnímání ukrajinského národa a jeho původu; c) hodnocení historie; d) přístup k ukrajinské zahraniční politice (orientace na Evropu nebo Rusko). Vnímání těchto socio-kulturních divizí se stalo hlavním faktorem, který ovlivňoval uspořádání stranického systému v předvolební kampani 2002. Je však nutné říci, že rozdělení na spíše pro-evropský západ a spíše pro-ruský východ bylo velmi znatelné již v devadesátých letech.

⁹⁷ D'ANIERI, Paul. *Understanding Ukrainian politics power, politics, and institutional design*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe, Inc, 2007, s. 105.

⁹⁸ CABADA, Ladislav. Ukrajina: hybridní demokracie mezi Evropou a Ruskem. In Ladislav Cabada, a kol. *Nové demokracie střední a východní Evropy: komparace politických systémů*. Praha, 2008, s. 399-401.

Tyto citlivé a konfliktní otázky jsou také používány často jakou součástí předvolebních slibů a programů stran. Například Strana regionů ve svém programu používá heslo „*Ruský jazyk jako druhý státní jazyk Ukrajiny*“.⁹⁹ Ukrajinské nacionalistické strany však prosazují ukrajinštinu jako jediný státní jazyk na vzdory tomu, že téměř pětina obyvatel je tvořena etnickými Rusy a i etničtí Ukrajinci často považují ruštinu za svůj jazyk.¹⁰⁰ Toto socio-kulturní dělení zůstalo rozhodující pro vytváření celého stranického systému a odvrací pozornost od skutečných sociálně-ekonomických problémů a brání tak zastoupení sociálně-ekonomických zájmů občanů. Rozdělení Ukrajiny na pro-evropský západ a pro-ruský východ bylo hmatatelné i při posledních prezidentských volbách 2010, kdy proti sobě stáli kandidát pro-ruské Strany regionů V. Janukovyč a kandidátka Všeukrajinského Sdružení Vlast Julie Tymošenková. Výsledky druhého kola je možné vidět na obrázku 1.

Obrázek 1 – Výsledky prezidentských voleb v roce 2010 podle regionů



Zdroj: KIREEV, Alex. Ukraine: Presidential Election 2010. In: *Electoral Geography 2.0: Mapped politics* [online]. [cit. 2014-05-13]. Dostupné z: <http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/u/ukraine/ukraine-presidential-election-2010.html?nggpage=2>

Dále je nezbytné se alespoň zmínit o vlivu finančních průmyslových skupin na tvorbu politických stran. Podnikatelské struktury mají zájem na prosazení jejich zájmů ve veřejné sféře a proto využívají politické strany jako politický nástroj k dosažení jejich

⁹⁹ From stability to prosperity: Draft Campaign Program of the Party of Regions. In: *Party of regions* [online]. [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: <http://partyofregions.ua/en/program>.

¹⁰⁰ Ukraine. In: *Central Intelligence Agency: The World Factbook* [online]. [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>.

cílů. Konkrétní příklady spočívají v bohatství podnikatelů, kteří zbohatli na základě svých konexí ve vládnoucím aparátu komunistické strany a nyní ovládají nejvýznamnější majetky ukrajinské ekonomiky. Zatímco v Rusku tyto skupiny poskytují financování různým politickým stranám a vládě, na Ukrajině jsou často přímým vlastníkem stran (příkladem je strana Hromada, která byla založena Tymošenkovou a Lazarenkem jako přímé vlastnictví firmy Sjedenocná energetika). Tyto politické strany jsou označovány za centristické, což znamená, že jsou ochotny uzavřít jakoukoliv dohodu bez skutečné ideologie, která pro ně bude výhodná.¹⁰¹ Jejich vliv deformuje charakter politických stran, dochází k oslabování a někdy až k odstranění jejich stěžejního účelu – reprezentace zájmů občanů. S tím je spojen pokles důvěry a podpory politické strany. Dále toto neoficiální financování aktivit strany šíří korupci, jenž je charakteristickým znakem ukrajinské, ale i ruské politické kultury a podporuje situační politické chování na úkor tvorby dlouhodobějších programově-ideologických principů. To vede k vytvoření oligarchicko-klanových struktur (na Ukrajině je nejvýznamnější Doněcký klan, podporující Stranu regionů, v Rusku jsou nejvýznamnější klany dva – jeden kolem osoby ruského prezidenta a druhý petrohradský klan, představující jakousi alternativu ke kremelskému klanu).

Vytváření tzv. stran moci je typické jak pro Ukrajinu, tak pro Rusko. Lubomír Kopeček a Olga Kubová tento fenomén popisují jako „*neformální seskupení části staré komunistické nomenklatury na centrální i regionální úrovni*“¹⁰² která si i po rozpadu SSSR udržela rozhodující kontrolu nad státem i ekonomikou. Strana moci bývá často spjata s oligarchickou strukturou. Silně personalizované vazby mezi ruskou či ukrajinskou politickou, vojenskou, ekonomickou a mediální elitou umožňují na základě dobrých vzájemných vztahů spolupráci v rámci všech odvětví státní správy, ekonomické výroby nebo politických institucí. Již kolem prezidenta Jelcina se začal tvořit tzv. prezidentský klub, jehož členy byli hlavně politici blízcí prezidentově linii reform. S tímto uskupením se částečně překrývala tzv. „Semja“ nebo-li „Rodina“, složená částečně skutečně z členů Jelcinovy rodiny, částečně doplněná předními oligarchy a blízkými politickými spolupracovníky, která měla výrazný vliv na politické dění. Tyto oligarchické struktury sice nový prezident Putin po svém zvolení poměrně úspěšně zpretrhal, avšak vedl k ustavení nového technokratického typu, nazývaným „Pitěřský

¹⁰¹ Ukrajina: Mýty o Juščenkovi. In: *Britské Listy* [online]. 2004 [cit. 2014-04-12]. ISSN 1213-1792. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/20862.html>.

¹⁰² KOPEČEK, Lubomír, KUBOVÁ, Olga. Ukrajina. In: Michal Kubát a kol. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. Praha, 2004, s. 420.

klan“. Jedná se o Putinovi blízké a loajální spolupracovníky z doby jeho působení v Petrohradě. Zástupce tohoto klanu je možné nalézt na všech strategicky důležitých pozicích, počínaje armádou až po klíčové pozice v ruských regionech. Toto strategické rozmístění umožňuje prostřednictvím zestátněných médií zprostředkovat státní vliv a zájmy veřejnosti.¹⁰³

V rámci tvorby politických stran je nutné se zmínit i o roli jejich lídrů. Na Ukrajině je běžné zakládání politických stran coby personálních projektů známých osobností (viz kapitola 3.1.).

V případě Ruska je velice komplikované hovořit o vzniku politických stran na základě cleavages ve společnosti. Převážné množství stran totiž vzniká „shora“, oproti klasickým politickým stranám konsolidovaných demokracií, které vznikají zdola na základě štěpících linií. Limitovaná výpovědní hodnota klasických západoevropských modelů cleavages, slabého parlamentního tělesa, dualitní výkonné moci, kdy post kompetenčně silného přímo voleného prezidenta je formálně vyvažován premiérem a nepřítomnost významu klasických ideologických konfliktů vedou k vytvoření tzv. „proprezidentské“ strany. Jedná se o takový stranický subjekt, který je přímo propojen s vládní administrativou, nicméně ale postrádá atributy typické pro klasické politické strany. Existence proprezidentské strany je spojena s potřebou opory prezidentských kruhů a v ruském případě hlavně s „testováním“ voličského potenciálu prezidentského kandidáta strany, jelikož parlamentní volby předcházejí volbám prezidentským. Schéma proprezidentské strany vytvořilo i podmínky pro vzestup popularity Putina a jeho zvolení na post prezidenta v roce 2000. V tomto směru se ruský stranický systém ve značné míře liší od ukrajinského, kde neexistuje takovýto systémový prvek proprezidentské strany.

¹⁰³ LEICHTOVÁ, Magdaléna. Ruská federace: Od Sovětského svazu k řízené demokracii. In Ladislav Cabada, a kol. *Nové demokracie střední a východní Evropy: komparace politických systémů*. Praha, 2008, s. 396.

Závěr

Po analýze odlišností stranických systémů Ukrajiny a Ruska v rámci právních základů politických stran, volebních systémů, míry plurality, jejich stability a okolností vzniku politických stran je možné odpovědět na výzkumnou otázku, co zapříčiňuje odlišnosti stranických systémů Ukrajiny a Ruska.

Prvotní příčiny jejich odlišností je možné vidět již v nastavených pravidlech jak pro zakládání a registraci politických stran, tak ve volebních systémech. Většinový volební systém, nebo určitá forma smíšeného systému, nahrávaly zpočátku především lokálním ekonomicko-politickým elitám a kandidátům s vazbami na předešlý systém.

Ukrajinská legislativa je v současné době v jistém smyslu liberálnější a vede tak k nadměrnému vzniku nových politických stran, které však často nemají celostátní působnost a jejich existence je spíše krátkodobá. Volební bloky, které byly ještě v posledních volbách povoleny, nepřispívaly stabilizaci systému a to nejen stranického, ale ani politického. Velmi časté změny volebních systémů také nevytváří příliš příznivé podmínky pro stabilizaci stranického systému, i když dá se říci, že postupem času došlo po určitém vývoji alespoň k jeho částečné stabilizaci. I když je stranický systém poměrně fragmentovaný, došlo k ustavení třech relativně stabilních politických hráčů (Komunistická strana Ukrajiny, Strana regionů a Všeukrajinské sdružení Otčina, dříve vystupující pod názvem Blok Julie Tymošenkové). Ukrajinský stranický systém je možné zařadit do kategorie formátu omezeného pluralismu s tendencí k polaritě (typem podle Sartoriho typologie je tedy něco mezi umírněným a polarizovaným pluralismem, kde Komunistická strana Ukrajiny zaujímá pozici na levém konci ideologického spektra a strana Svoboda opačný konec).

V Rusku byla pravidla pro registraci politických stran naopak od roku 2001 velmi přísná, což napomohlo likvidaci velkého množství nevýznamných politických subjektů a zakládání stran s celostátním významem. Následné zavedení proporčního volebního systému stabilizovalo do té doby velice fragmentovaný, extrémně pluralizovaný stranický systém, který se transformoval do systému s predominantní stranou v podobě Jednotného Ruska. Až s radikálním uvolněním podmínek registračních procedur pro ruské politické strany opět významně vzrostl počet zaregistrovaných politických stran. Schválený návrat ke smíšenému volebnímu systému v Rusku pro budoucí parlamentní volby naznačuje,

že situace se pravděpodobně opět změní a k momentálním 4 stabilním parlamentním stranám přibudou další.

Pro hodnocení stability stranických systémů, je nutné také zmínit další důvody nestability ukrajinského stranického systému. Kromě již zmíněného vysokého počtu politických stran mezi příčiny nestability patří také nestálá voličská základna politických stran, tedy značná volatilita, častá neloajalita členů politických stran a změny jejich stranické příslušnosti. Žádná ukrajinská politická strana se sama nemůže ujmout vládnutí a garantovat tak plnění svého programu. Tvorba koalic je na Ukrajině nezbytná; koalice jsou pak často nestabilní a svými zániky nevytvářejí příznivé podmínky pro stabilizaci celkového systému. Naopak v Rusku koalice nejsou zapotřebí, poněvadž strana Jednotné Rusko disponuje v Dumě nadpoloviční většinou. Zatímco v Rusku jsou po posledních třech volbách parlamentní strany stejné, na Ukrajině dochází ve složení Nejvyšší rady k mnohočetným změnám.

Vliv finančně průmyslových skupin a oligarchů má na systém politických stran zásadní vliv a to jak na Ukrajině, tak i v Rusku. Mnohé politické strany na Ukrajině jsou buď přímo vlastněny nějakou firmou, nebo jejich úspěšnost přímo souvisí s podporou určitého klanu. V Rusku je situace podobná, s tím rozdílem, že většina finančně průmyslových skupin politické strany pouze podporuje, nikoliv vlastní. Na Ukrajině to navíc vede k zakládání mnoha politických stran lokálního charakteru podporující zájmy té či oné firmy, bez ideologického či programového vymezení. Politické strany tedy vznikají jako osobní projekty známých osobností (nebo firem), spoléhající na úspěch v důsledku své popularity alespoň v jednomandátovém obvodu.

Důležitým faktorem tvorby ukrajinského stranického systému je teritoriální konfliktní linie, dělící Ukrajinu na západ a východ na základě etnických, jazykových a nacionalistických otázek. To se mimo jiné významně projevuje ve volbách i ve stanovení programových cílů politických stran. Tím se nám potvrdila hypotéza, stanovená v úvodu této práce. Tato regionalizace do jisté míry ohrožuje i územní celistvost státu.

V Rusku je velmi obtížné politické strany zařadit na škále levice-pravice, jelikož jejich programová východiska často vycházejí z jiných základů, než ideologických. Štěpící linie v tvorbě ruského stranického systému taktéž nehrají zásadní roli, protože v Rusku vzniká veliké množství politických stran „shora“, nikoliv zdola. Významným faktorem je zde tedy existence proprezidentské strany, která v parlamentních volbách

vybírání a následně testuje voličský potenciál budoucího prezidentského kandidáta. Tato strana podporuje zájmy především prezidenta se silnými pravomocemi, a tudíž nemusí přímo odpovídat přáním ruského obyvatelstva.

Ukrajinský stranický systém čeká ještě dlouhá a náročná cesta ke konsolidaci a stabilizaci. V současnosti není vzhledem k dalšímu vývoji Ukrajiny jasné zcela nic a navíc otázkou zůstává i zachování územní celistvosti země. Ruský případ predominantní strany na druhou stranu z dlouhodobého hlediska také pravděpodobně nebude udržitelný a nyní se zdá, že směřuje k systému s hegemonní stranou.

Seznam použitých zdrojů

Prameny

CIKRF. Tab. Rezultaty viborov 2011 *Centralnaya izbiratel'naya komissia Rossijskoj Federacii*. [online]. [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: http://www.cikrf.ru/banners/duma_2011/itogi/result.html

CIKRF. Tab. Vyборы deputatov Gosudarstvennoy Dumy Federal'nogo Sobraniya Rossiyskoy Federatsii pyatogo sozyva. *Centralnaya izbiratel'naya komissia Rossijskoj Federacii*. [online]. [cit. 2014-03-23]. Dostupné z: http://www.vybory.izbirkom.ru/region/region/izbirkom?action=show&root=1&tv=100100021960186&vrn=100100021960181®ion=0&global=1&sub_region=0&prver=0&pronetvd=null&vibid=100100021960186&type=242

CVK. Tab. Povtorne holosuvannya z vyboriv Prezydenta Ukrainy 2010. *Centralnaya Viborochna Komisia* [online]. [cit. 2014-04-09]. Dostupné z: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP0011>

CVK. Tab. Pozachergovi vibori narodnikh deputativ Ukrainy 2007. *Centralnaya Viborochna Komisia* [online]. [cit. 2014-03-17]. Dostupné z: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2007/w6p001>

CVK. Tab. Vibori narodnikh deputativ Ukrainy 2006. *Centralnaya Viborochna Komisia* [online]. [cit. 2014-03-15]. Dostupné z: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2006/w6p001>

CVK. Tab. Vibori narodnikh deputativ Ukrainy 2012. *Centralnaya Viborochna Komisia* [online]. [cit. 2014-03-18]. Dostupné z: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp300?PT001F01=900>

DRSU. Tab. Politichni partii. *Derzhavna reestraciynna sluzhba Ukrainy*. [online]. [cit. 2014-04-07]. Dostupné z: <http://www.drsu.gov.ua/party>

MINJUST. Tab. Spisok zaregistrirovannykh politicheskikh partiy. In: *Ministerstvo yustitsii Rossiyskoy Federatsii* [online]. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: <http://minjust.ru/ru/nko/gosreg/partii/spisok>

PARTY OF REGIONS. From stability to prosperity: Draft Campaign Program of the Party of Regions. In: *Party of regions* [online]. [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: <http://partyofregions.ua/en/program>

Rusko. Federal law on political parties. In: *Centralnaya izbiratel'naya komissia Rossijskoj Federacii* [online]. 2001 [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: http://www.cikrf.ru/eng/law/fz95_en_110701.html

Rusko. Federalnyy zakon: O vnesenii izmeneniy v zakonodatel'nyye akty Rossiyskoy Federatsii o vyborakh i referendumakh i inyye zakonodatel'nyye akty Rossiyskoy Federatsii. In: *Pravo.gov* [online]. 2005 [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&prevDoc=102071699&backlink=1&&nd=102099047>

Ukrajina. Zakon № 2365-III: Pro politychni partiyyi v Ukrayini. In: Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy, 05.04.2001. Dostupné z: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14?test=4/UMfPEGznhhyE5.ZirluPh2HI4fcs80msh8Ie6>

Odborná literatura

BARABANOV, M.V. *Iz istorii stanovleniya i razvitiya politicheskikh partiyy i mnogopartiynosti v Rossii: sbornik nauchnykh rabot*. Moskva, 2010, 256 s. ISBN 978-570-1715-255.

BIELASIAK, Jack. The Institutionalization of Electoral and Party Systems in Postcommunist States. *Comparative Politics*. 2002, roč. 34, č. 2, s. 189-209. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/4146937>

CABADA, Ladislav et al. *Nové demokracie střední a východní Evropy: komparace politických systémů*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2008, 434 s. ISBN 978-80-245-1388-1.

CABADA, Ladislav, Vít HLOUŠEK a Petr JUREK. *Ztraceny v tranzici?: minulost a přítomnost politického stranictví ve střední a východní Evropě*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Mezinárodní politologický ústav, 213 s. ISBN 978-80-210-6379-2.

D'ANIERI, Paul. *Understanding Ukrainian politics power, politics, and institutional design*. Armonk, N.Y: M.E. Sharpe, Inc, 2007, 308 s. ISBN 9780765621689.

FIALA, Petr a Maxmilián STRMISKA. *Teorie politických stran*. Brno: Barrister, 1998, 263 s. ISBN 80-859-4731-5.

HARAN, Olexiy. From Viktor to Viktor: Democracy and Authoritarianism in Ukraine. *Demokratizatsiya*. 2011, roč. 19, č. 2, s. 93-110.

HLOUŠEK, Vít a Lubomír KOPEČEK. *Konfliktní demokracie: moderní masová politika ve střední Evropě*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav, 2004, 224 s. Ediční řada monografie. ISBN 80-210-3449-1.

HOLZER, Jan. *Politické strany Ruska: hledání identity*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004, 335 s. sv. č. 18. ISBN 80-732-5032-2.

HOLZER, Jan. *Politický systém Ruska: hledání státu*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001, 221 s. sv. č. 3. ISBN 80-859-5997-6.

HOLZER, Jan. "Proprezidentská strana": modelový typ ruské stranické soustavy?. *Central European political science review: quarterly of Central European Political Science Association*. Budapest: CEPsR, 2000, roč. 2, č. 4. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/index.php?ID=6>

KOTZ, David M, Fred WEIR a David M KOTZ. *Russia's path from Gorbachev to Putin: the demise of the Soviet system and the new Russia*. New York: Routledge, 2007. ISBN 978-020-3799-369.

KUBÁT, Michal et al. *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-864-3292-0.

KUZIO, Taras. The 2002 Parliamentary Elections in Ukraine: Democratization or Authoritarianism?. *The Journal of Communist Studies and Transition Politics* [online]. 2003, roč. 19, č. 2, s. 24-54 [cit. 2014-03-26]. Dostupné také z: http://www.taraskuzio.net/Comparative%20Politics_files/2002parliamentalelections.pdf

LESHUKOV, Vladimir Sergeevich. *Transformatsiya partiynikh sistem Rosii i Ukrainy 1991-2011 godov: Sravnitelniy Analiz*. Saratov, 2012. Disertační práce. Sankt-Peterburgskiy gosudarstvennyy universitet. 171 s. Vedoucí práce Sergey Jurievich Naumov. Dostupné z: politprikhod.net.ru/files/Leshukov-diss.doc

MAKSAK, Gennadij. Parlamentskie vibory v Ukrajině: konfiguracija koalic. *Palitičnaja sfera*. 2007, č. 7, s. 106-113. ISSN 1819-3625. Dostupné také z: <http://palityka.org/pdf/07/0714.pdf>

MATOUŠKOVÁ, Markéta. Reforma ruského volebního systému. *Evropská volební studia: Institut pro srovnávací politologický výzkum*. 2006, roč. 1, č. 1, s. 103-104

MELESHEVICH, Andrey A. *Party systems in post-Soviet countries: a comparative study of political institutionalization in the Baltic States, Russia, and Ukraine*. Palgrave, 2007, s.172

NOVÁK, Miroslav. *Systémy politických stran: úvod do jejich srovnávacího studia*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 1997, 275 s. ISBN 80-858-5022-2.

RAGOZIN, Nikolaj Petrovič. Razvitie partijnoj sistemi Ukrajiny. *Politstudies* [online]. 2004, č. 1, s. 89-100 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: <http://www.politstudies.ru/N2004fulltext/2004/1/21.htm>.

ROBINSON, Neil. Institutional factors and Russian political parties: the changing needs of regime consolidation in a neo-patrimonial system. *East European Politics*. 2012, roč. 28, č. 3, s. 298-309. DOI: 10.1080/21599165.2012.685629.

SALIKOV, M. S. Party system of Russia: constitutional-legal regulation dynamics. *Russian Juridical Journal / Rossijskij Juridiceskij Zurnal*. 2012, roč. 84, č. 4, s. 151

SARTORI, Giovanni. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, 466 s. ISBN 80-732-5062-4.

WOLCZUK, Kataryna. *The moulding of Ukraine: the constitutional politics of state formation*. New York, NY: Central European University Press, 2001. ISBN 96-392-4125-3.

Ostatní

BĚLKA, Michal. Janukovyč zcela ztratil vliv: Zrádce a zbabělec, odsoudili ho straníci. In: *Idnes.cz* [online]. 23.02.2014 [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/strana-regionu-se-distancovala-od-janukovyce-faf-zahranicni.aspx?c=A140223_140458_zahranicni_mlb

CIA. Ukraine. In: *Central Intelligence Agency: The World Factbook* [online]. [cit. 2014-04-12]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>

ČT24. Vlna masivních protestů proti režimu se převalila Ruskem. In: *Ceskatelevize.cz* [online]. [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/156474-vlna-masivnich-protestu-proti-rezimu-se-prevalila-ruskem/>

KIREEV, Alex. Ukraine: Presidential Election 2010. In: *Electoral Geography 2.0: Mapped politics* [online]. [cit. 2014-05-13]. Dostupné z: <http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/u/ukraine/ukraine-presidential-election-2010.html?nggpage=2>

FEDORENKO, Vladimir. Sweeping Electoral Reforms Approved by Russia's Parliament. In: *RIA Novosti* [online]. 14.02.2014 [cit. 2014-03-28]. Dostupné z: <http://en.ria.ru/russia/20140214/187542785/Sweeping-Electoral-Reforms-Approved-by-Russias-Parliament.html>

HERSZENHORN, David M. Putin Orders Change in Election Rules. In: *The New York Times*. [online]. 02.01.2013 [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2013/01/03/world/europe/putin-orders-new-system-for-russian-parliamentary-elections.html>

KLÍMOVÁ, Nikola. Ruský tandem - vítězství bez lesku [online]. *E-polis.cz*, 12. březen 2012. [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: <http://www.e-polis.cz/ze-zahranicniho-deni/705-rusky-tandem-vitezstvi-bez-lesku.html>. ISSN 1801-1438.

KYNEV, Alexander. Distinctive Features and Limits of the Russian Party System. In: *European Exchange*. Dostupné z: http://www.european-exchange.org/fileadmin/user_upload/Russland_Wahlen_2011/WEB_Kynev_EN.pdf

MYALO, Pavel. Sravnitel'nyy analiz zakonodatel'stva Ukrainy i Rossiyskoy Federatsii v oblasti partiynogo stroitel'stva. *Mezhvuzovskiy issledovatel'skiy tsentr Politika i obrazovaniye*. Dostupné z: <http://www.academia.edu/4131274/>

NICHOL, Jim. Russia's December 2011 Legislative Election: Outcome and Implications. In: *Congressional Research Service* [online]. 2011 [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R42118.pdf>

RAZUMKOV CENTRE. Ukraine's party system: Specifics of establishment, problems of functioning, trends of evolution. *National Security & Defence*. 2010, č. 5, s. 12. Dostupné z: http://www.razumkov.org.ua/eng/files/category_journal/NSD116_eng_1.pdf

RAZUMKOV CENTRE. Ukraine's 2012 parliamentary elections: Legislation, electoral subjects and their powers. *National Security & Defence*. 2012, č. 7-8, s. 19-23. Dostupné z: http://www.razumkov.org.ua/eng/files/category_journal/NSD_136-137_eng_2.pdf

RIA.RU. Chislo partiy v Rossii uvelichilos' boleye chem v 10 raz. In: *RIA Novosti* [online]. 14.02.2014 [cit. 2014-04-07]. Dostupné z:

<http://ria.ru/politics/20140214/994948497.html>

RIA.RU. V RF vstupayet v silu politreforma ob uproshchenii registratsii partiy. In: *RIA Novosti* [online]. 04.04.2012 [cit. 2014-04-07]. Dostupné z: <http://ria.ru/politics/20120404/617210292.html>

RIEGER, Lukáš. Ukrajina 2014. *Čtrnáctideník* [online]. CEVRO – Liberálně-konzervativní akademie, 2014, č. 5 [cit. 2014-03-26]. Dostupné z: http://www.cevro.cz/web_files/soubory/ctrnacni-deniky/2014/14denik_5_2014.pdf

Ukrajina: Mýty o Juščenkovi. In: *Britské Listy* [online]. 2004 [cit. 2014-04-12]. ISSN 1213-1792. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/20862.html>